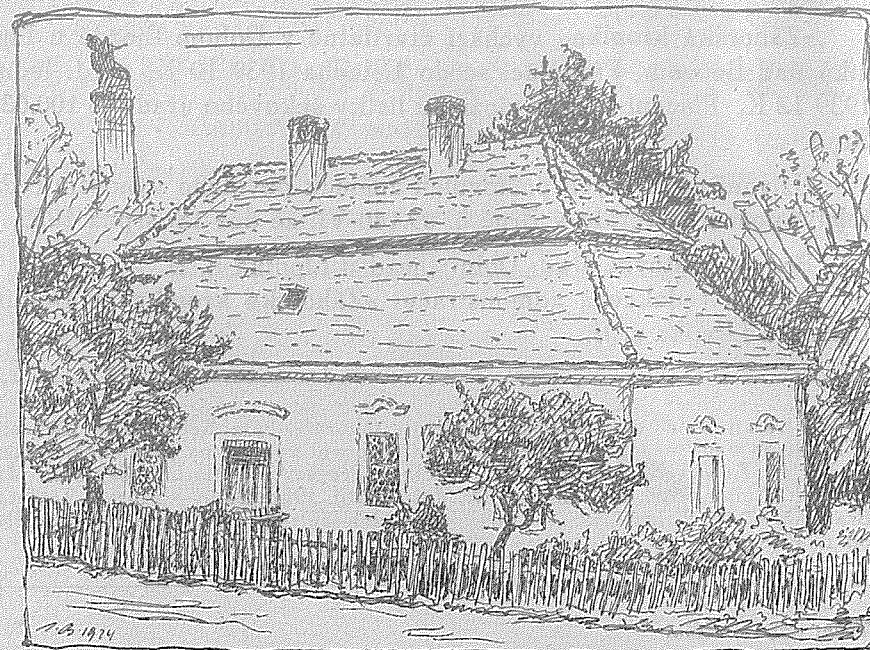

Dům v Týně, v němž r. 1854 bydlel Bedřich Smetana.
Záhorská kronika, Dolní Újezd

Vlastní archiv

Ročník XXI.

Červen 1939.

Číslo 4.

Záhorská kronika

Redaktor a vydavatel Antonín Fröhlich, Dolní Újezd u Lipníka n. B.
Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

»Záhorská kronika« vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou. Předplácí se do 1. ledna 1939 10 K, od 1. ledna 1939 12 K. Placení se děje složením listky šekového úřadu č. 100.630 Brno.

Užívání novinových poštovních známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Brně č. 69.140-VI. ze dne 18. srpna 1925.

Podací poštovní úřad: Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Adresa redakce a administrace: »Záhorská kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

Obsah 4. čísla: Florian Zapletal: Oltářní obraz Sebastiniho (Sebesty) v Teplicích nad Bečvou. — Bohumír Indra: Erbovní vývody na hranickém zámku. — Dr. A. Turek: K životopisu Br. Václava Preyse. — Florian Zapletal: Jan z Gelnhausen a Ješek z Hranic. — Dr. Jos. Skutil: Předmostí. — Florian Zapletal: Bratrská škola v Hranicích. — Boh. Indra: Jan Jetřich z Kunovic na Hranicích od r. 1588.

Všem odběratelům!

Tímto 4. číslem ukončujeme XXI. ročník za velkých obětí finančních. V těžké době, kdy jiné časopisy zmenšily rozsah, ukončujeme XXI. ročník v plném rozsahu — za nezvýšené předplatné. Prosíme o vyrovnání všech nedoplatků!

Vydavatelství Záhorské kroniky.

Oprava: V minulém 3. čísle Záhorské kroniky v článku Dr. M. Remeše: August Emil Vogel opravujeme tiskové chyby:

- str. 86., 14. řádek zdola má být Wurzbach místo Wursbach,
- str. 87., 3. řádek shora má být Österreichisches místo Österreichnishes.
- str. 87., 10. řádek shora má být Olmütz místo Olmüz,
- str. 87., 18. řádek shora má být fanerogam místo fauerogam.

Redakci došlo:

Dr. Adolf Turek: Jan Amos Komenský ve Fulneku. (Olomouc, 1939.) Drobná práce Turkova je cenným příspěvkem k životopisu velkého Moravana. Určuje konečně a spolehlivě dobu odchodu Komenského z Fulneka, kladenou dosud různě do let 1621—1624. Autor dokazuje na základě pramenných zpráv, že Komenský opustil Fulnek v době, kdy prchal mocný jeho ochránce, fulnecká vrchnost, pan Jan starší Skrbenský z Hřiště, mezi 9. až 31. květnem 1621, odeslav již předtím rodinu do bezpečí. Od 25. ledna do 9. května 1621 ukrýval se u Komenského s jinými Bratřími bývalý správce drahotušského sboru Mikuláš Drabík, který se sem uchýlil z Meziríčí, kde se necítil dosti bezpečným. Z Drahotuš prchl Drabík před španělským vojskem okolo Nového roku 1621. 1. června je císařské vojsko španělské již ve Fulneku. Rovněž krátká doba působení Komenského ve městě jako správce sboru a školy (1618—1621), jeho činnost literární v těchto letech a osud jeho fulnecké knihovny jsou tu po prvé spolehlivě vyličený. Tím práce získává trvalý význam.

ZÁHORSKÁ KRONIKA

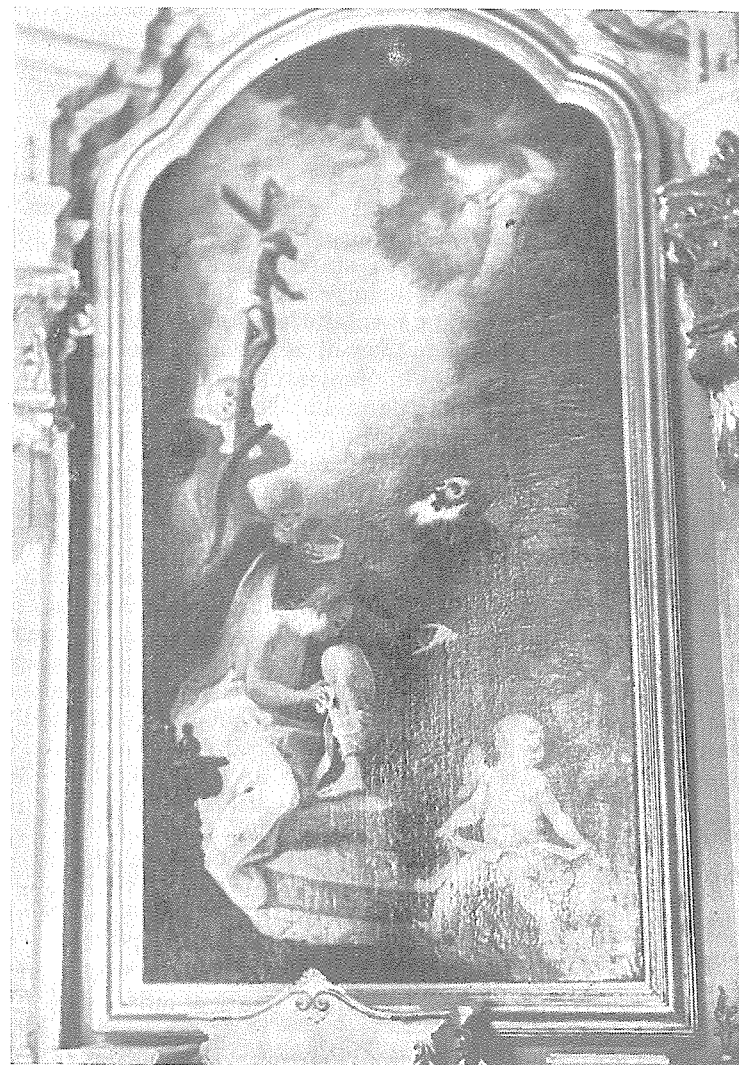
Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou.

Ročník XXI.

Červen 1939.

Číslo 4.

Oltářní obraz sv. Peregrina v lázeňské kapli uhličitých lázní Teplice n. B.

Záhorská kronika, Dolní Újezd

Vlastní archiv

Florian Zapletal:

Oltářní obraz Sebastiniho (Šebesty) v Teplicích nad Bečvou.

Lázeňská kaple náleží k centrálnímu typu chrámových staveb v období baroku. Skládá se ze čtvercové lodi a z okrouhlé apsidy. Je obrácena apsidou k západu, vchodem k východu. Podle církevních předpisů mělo by tomu být naopak. Ale v daném případě rozhodoval okolní terén. Proto je apsida obrácena do straně. V okrouhlé apsidě je oltář s obrazem, malovaným na plátně. Celá apsida trpí vlhkem od přilehlé straně, které působí neblaze také na oltářní obraz.

Nad vchodem do kaple je vtesán do kamenné pískovcové obruby letopočet 1775 a dva vinařské nože. Je to erb dietrichšteinského rodu, který tehdy držel hranické panství.

Tento letopočet znamená dobu vzniku stavby. Oltářní obraz, malovaný na plátně, zobrazuje sv. Peregrina, který je hlavní postavou celé komposice. Je zobrazen jako stařec, s nepokrytou hlavou, se šedivým plnovousem, ale bez glorioly kolem hlavy. Sedí na křesle, hledí na Ukřižovaného, k němuž vztahuje svou pravici. Jeho pravá noha je od kolena dolů obnažena. Na ní zeje rána. Klečící anděl ránu omývá a obvažuje. Vzadu za andělem stojí podstavec s léky. Tuto komposici doplňují tři skupiny andělů. Dva andělé jsou umístěni v pravém rohu dole, dva v oblacích v pravém horním rohu, tři andělé zaujali místo uprostřed po levé straně obrazu. Jeden z nich drží kříž, k němuž vzpíná své oči a svou pravici sedící sv. Peregrin.

O sv. Peregrinu se vypravuje, že měl na noze ránu, kterou prohlásili lékaři za nezhojitelnou. Modlil se k Ukřižovanému. Sestoupil anděl s nebes a ošetřil ránu. Při tom sňal Kristus ruku s kříže a vztáhl s pozhledáním k nemocnému. V tom okamžiku rána se úplně zhojila. Svědky zázraku jsou dva lékaři, kteří přišli navštívit nemocného.

Od tohoto vypravování se poněkud odchýlila komposice teplického obrazu. Nejsou na něm zobrazeni lékaři, Kristus nežehná s kříže svou pravici sv. Peregrinovi. Kolorit teplického obrazu je světlý.

O autoru obrazu zmínil se hranický rodák a spisovatel Josef Heřman Agapit Galaš. Učinil tak ve svém díle »Quodlibet Moravicum, to jest Rozmanitosti moravské, Díl druhý«, které se chová v rukopisu v knihovně gymnasia v Přerově. Na str. 37—53 jsou »Krátká biografická poznamenání o některých moravských kumštýřích«, mezi nimi o Sebastinim jinak Šebestovi, malíři prostějovském, narozeném v Kojetíně (str. 48). »V Hranicích máme od něho obraz sv. Peregrina v teplické kapli, dost čistě v oleji malovaný«, praví Galaš.

O vztahu Galaše k výtvarnému umění, zejména k malířství, roze-psal se už Stanislav Souček v Časopisu Matice moravské (XXVII. 214 a dále).

Galaš měl být na přání rodičů knězem. Po šestiletých studiích u Piaristů v Lipníku odebral se na dva roky na filosofii do Olomouce, kde také absolvoval první ročník bohosloví. Ale z druhého ročníku vystoupil po velikonočních svátcích r. 1778, nedokončiv ho. Otec mu

radil, aby šel za hlasem svého svědomí a svého nadání do Vídně na Akademii umění. Galaš se skutečně do Vídně pustil. Seznámil se tam také s vynikajícím malířem Antonínem Františkem Maulpertschem, učitelem kojetínského rodáka Šebesty-Sebastiniho, který mu rovněž radil, aby navštěvoval Akademii.

Dosavadním životopiscům Galaše zůstalo neznámo, že Galaš skutečně studoval na vídeňské Akademii umění. V žákovských se-znamech Akademie uvádí se Josef Galaš, studující theologie, z Hranic, od 1. října r. 1781, což je v Galašově životopisu novinkou. Po tomto zjištění budeme se dívat jinak na vlastní malířské výtvary Galašovy i na jeho úsudky v oboru výtvarného umění.

V dubnu r. 1937 bylo plně prokázáno, že Galašův údaj o autoru obrazu v teplické kapli odpovídá skutečnosti. Nákladem pana Ladislava Řihovského, nájemce teplických lázní, byl obraz v dubnu r. 1937 restaurován. Práci provedl Egon J. Rosbroy, akademický malíř v Moravské Ostravě I., Nádražní ulice 50. Při opravě se ukázalo, že plátno obrazu bylo na šesti místech od vlhkosti shnilé. Poškozená místa byla obnovena. Bylo také shledáno, že celý obraz byl později neodborně natřen lacinou fermeží, která měla chránit barvy, která však se vpila i do barev. Fermež byla odstraněna. Obraz byl takto zachráněn před zkázou. Ale při obnově se prokázalo, že obraz skutečně namaloval František Šebesta-Sebastini, a to r. 1777, tedy brzy po vystavění kaple, založené r. 1775, jak hlásá letopočet nad vchodem do kaple. Dole uprostřed ve tmavé partii je obraz signován a datován: *F. Sebastini 1777*. Tento letopočet a signatura byla objevena teprve při obnově obrazu r. 1937. Autorem obrazu je žák slavného vídeňského barokového malíře Maulpertsche František Šebesta, rodák z Kojetína, který v době vzniku obrazu pobýval a maloval v Prostějově a po tehdejších zvyku psal se Sebastini.

Obrazem jsme se zabývali v Záhorské kronice už v dubnu r. 1932 (XV. 68). Námět obrazu odpovídal jeho určení pro lázeňskou kapli v Teplicích, tedy v místě, které svou uhličitou vodou vracelo a vrací dosud nemocným zdraví a novou víru v život.

Bohumír Indra:

Erbovní vývody na hranickém zámku.

Málo komu je známo, že na hranickém zámku byl kdysi velký erbovní vývod, z něhož se dal vyčísti rodový původ Jana Kropáče z Nevědomí a jeho manželky, hranické vrchnosti v letech 1553—1572.

Ještě před stoletím zdobily trosky tohoto renesančního díla ohradní zeď zámku, táhnoucí se od hlavní brány ulicí Zámeckou k prvnímu oblouku Horní brány městské. Po zboření menší zámecké věže musely při rozšiřování ulice uvolnit cestu zvýšené frekvenci a tak zmizely s ohradní zdi.

Zásluhou neúnavného J. H. A. Gallaše dochoval se nám aspoň částečný popis spolu s vyobrazením některých erbovních kamenů, podle něhož si můžeme učiniti představu o celém vývodu. Gallaš viděl

a popsal si kameny před r. 1812 pro rukopis svých Památek a poněkud později pro spis o hranické šlechtě.¹⁾ Oba popisy se doplňují, jen v maličkostech si odporují. Dlužno litovati, že z rajhradského rukopisu Gallašových Památek se ztratily obrázky všech kamenů, jež Gallaš »pro věčnou památku« pořídil, a že se musíme spokojiti několika, které kreslil pro druhý rukopis.

Podle jeho zpráv bylo v ohradní zdi celkem dvaadvacet »památ-ních kamenů« erbovních a portrétních. Byly tam vezděny ještě před českým povstáním, při některé úpravě zámku. Nebylo tu však již zachováno původního seskupení, podle kterého byl vývod jediné čitelný. Pořadí bylo přeházené a už to ukazuje, že se tak stalo v době, kdy vývod byl zapomenut. Na počátku 19. století byly některé kameny už tak sešlé a nečitelné, že Gallaš je ze svého popisu zcela vynechal a všiml si jen zachovalejších.

Nejblíže bráně byl zazděn erb Kropáčovský (tři lilie na hůlkách), který se pak v řadě ještě dvakrát opakoval, první však byl ze všech nejčistěji tesaný. Dále za sebou následovaly erb pánů z Kunovic (dva rostoucí jeleni), erb Pražmů z Bílkova (jelení parohy) s nápisem Pan Beneš, erb Žerotínů (rostoucí lev), erb Leskovecký (dvě senné vidle křížem), erb neznámého rodu (divoká svině), erb Pattendorfský (rohy kamzíkové), erb rodu ze Strpí (čechlík — stočená stužka) a erb rodu z Vesce (štíť čtvrcená, 2. a 3. pole šachované). Erby Žerotínský, pánů z Kunovic a z Vesce byly už sotva znatelné.

Kromě erbů bylo tu zazděno též několik kamenů portrétních, blíže se však Gallaš zmiňuje jen o třech. V pořadí pátý kámen, zazděný mezi erby, zobrazoval prý dva muže, starého bradatého a druhého mladého, jiný mladého muže s nápisem ZDELANO ZA PANA KROPACZA / DE NEWEDOMI P. M. HRANICZ, a třetí, podobný druhému, měl na štítku jen letopočet 1562.

Ostatní kameny byly většinou hrubě v měkkém pískovci tesané a na žádném z nich nebyl erb. Na dvanáctém měl být kalich s vyrůstajícími květy.

Nejdůležitější jsou kameny s erby. Poněvadž známe rodový vývod Kropáčovský z Paprockého, můžeme kameny snadno sestavit do pořadí, v jakém asi byly původně zazděny. Byly tu dva erbovní vývody, Jana Kropáče samého a jeho manželky, paní Veroniky z Leskovce, vývod Jana Jetřicha z Kunovic, syna dědičky Hranic, paní Anny Kropáčky, a skupina portrétních štítů.

Čtyřerbovní vývod Jana Kropáče pozůstával z jeho vlastního erbu (resp. erbu otce Kryštofa), erbu Pražmovského (matka Bohunka, dcera Beneše Pražmy z Bílkova), erbu Pattendorfského (bába po otci Dorota z Pattendorfu) a erbu Žerotínského (bába po matce Eliška z Žerotína).

Druhý čtyřerbovní vývod, paní Veroniky z Leskovce, manželky Kropáčovy, tvořil erb Leskovecký (vlastní nebo otce Kryštofa), erb pánů z Vesce (matka Anna, dcera Václava Popela z Vesce), erb báby

¹⁾ Památky města Hranic, ep. II., s. 32—36, Scuta nobilium civium Hranicensium s. 30—39. Oba rkp. v archivu kláš. v Rajhradě.

po otci (neznámého rodu, pravděpodobně onen erb divoké svině), a erb rodu ze Strpí (bába po matce Alžběta ze Strpí).

Portrétní štíty znázorňovaly pravděpodobně Jana Kropáče s jeho ženou a syny a dcery jeho. O třech kamenech víme, bylo jich však více. Podle Gallaše byly zhotoveny jinou rukou než kameny s erby. Každá skupina zdobila asi jedno křídlo nádvoří zámek.

Zbývající štítové kameny patřily k vývodu Jana Jetřicha z Kunovic, a to jeho vlastní erb (resp. otce Jana) a erb matčin (Anny Kropáčky, dcery Jana Kropáče). Snad tu byly i erby báby po otci a báby po matce. Domnívám se, že také kámen s kalichem, který Gallaš vykládá jako náboženský symbol, byl erb a patřil do některého vývodu. O ostatních kamenech víme jen tolik, že na nich byly »různé ozdoby a mužské postavy«.

Je přirozené, že se kameny dostaly do ohradní zdi značně později, než vznikly. Část jich pochází z r. 1562. Pan Jan Kropáč dal tehdy jimi vyzdobiti nádvoří rozšířeného zámku, přistavěného k staré tvrzi hranické, který si zařídil jako své panské sídlo. Nevíme nad kterým římsovým byly kameny vsazeny, ani jak vypadal vnitřek Kropáčovského zámku, celé nádvoří však jistě reprezentovalo důstojně svého pána, který o masopustu 1567 zde vítal a hostil císaře Maxmiliána, mnoho knížat a pánů.

K vývodům Kropáčovým přibyl později ještě vývod Jana Jetřicha z Kunovic, jediného syna paní Anny Kropáčky z Nevědomí.

Při pozdějších přestavbách a úpravách zámku, jež po Janu Jetřichovi podnikl Zdeněk Žampach a Mol, změnila se značně vnější i vnitřní podoba zámku. Arkádové nádvoří, zbudované na dvě poschodí, opatřeno jednoduchými pilíři a sloupky, a vývod vystěhován před zámek do ohradní zdi.

Podle technického provedení nebyly kameny jednotné dílo, i když rámcem a celkovým rozčleněním si byly značně podobné. Bylo možno je rozdělit ve dvě skupiny. Asi jedenáct, dvanáct štítových kamenů bylo jemněji opracováno, ostatní byly prací umělce, který materiál dobře nezvládl.

Zevní rámeček všech tvořil zpravidla klenutý půlkruh, nahoře různě lomený, nesoucí ve vrcholku mušli, někdy s tabulkou. Vlastní erb byl vložen do oválného věnce, držného dvěma delfíny, u některých použito jako výzdoby námětů rostlinných, u portrétních zpestřeno pole květy, ovocem nebo ornamentálními prvky.

Paprocký viděl vývod ještě v jeho slávě a popisuje ve svém Zrcadle r. 1593 »vývod rodu pana Jana Kropáče, kterýž náleží urozenému pánu Janu Jetřichovi z Kunovic a na Hranicích po paní matce jeho, paní Anně Kropáče z Nevědomí na Hranicích a Zlíně.«²⁾ Také Scholz má zprávy o vývodu, ovšem z Gallaše. Jeho nejasná zpráva byla omylem vztahována na erby, zazděné podnes vlevo od přední brány zámek. Jsou to čtyři čtvercové desky, dvě s erbem

²⁾ Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo markrabství moravského, 1593, list CLVIII. Vývod rozvádí V. Houdek, Moravské vývody erbovní, 1917, s. 64. Soudí, že byl psaný.

Kropáčovským, jedna s Kunovickým a čtvrtá s erbem Leskoveckým. Pocházejí z Horní brány městské, kde byly vsazeny mezi okny spolu s městským znakem, zazděným dnes na škole u fary.³⁾

Časem se snad dozvíme více o osudu Kropáčovského vývodu. Jistě nebyl lepší osudu náhrobků býv. farního chrámu, jichž použito jako stavebního materiálu.

³⁾ Boh. Indra, Erby hranického zámku, Lázeňský zpravodaj Teplic n. B. z 11. srpna 1933. Na nové bráně Horní byly spolu s městským znakem zazděny původné erby Jana Kropáče a Veroniky Leskovecké, později znak Jana z Kunovic a Anny Kropáčky.

Dr. A. Turek:

K životopisu Br. Václava Preyse.

Chci si na tomto místě všimnouti některých dat ze života jednoho z bratrských kněží, jenž spravoval v několika zbořech moravských i českých a jenž svůj pohnutý život skončil v Hranicích, nedočkav se patrně již velké bouře a boje o náboženství, rozpoutané českým povstáním. Bohužel nejsou to data úplná. Je jisté, že v hranických městských knihách nalezne se ještě o něm nejedna zmínka, i o osudech jeho rodiny.

O Br. Václavu Preysovi máme zprávy velmi bohaté, jak zásluhou různých pramenů, tak zvláště zásluhou Preysových vlastnoručních poznámek o záležitostech vlastních, jeho rodiny i o důležitých a zajímavých věcech, které se doslechl či prožil. Zapisoval je do exempláře Stigeliova kalendáře k jednotlivým dnům s označením letopočtu. Zdá se však, že některé ze zápisů zapisoval až dodatečně, čímž vznikají některé nepřesnosti. Zápisů činil česky, německy i latinsky. O jeho mládí nevíme nic bližšího. Podle svých zápisů přišel z Paskova do Ústí nad Orlicí 12. VII. 1565, jako pomocník při zboru, odtud se dostal do Lanškrouna, pak 19. IX. 1572 do Ml. Boleslavi, kde pobyl rok.¹⁾ Roku 1574 dlel na čas ve Fulneku. 1575 zúčastnil se v Praze jednání o českou konfessi a stonal na mor několik měsíců.²⁾ 29. X. 1576 se odstěhoval do Tuchoměřic, kde tehdy zřízena nová budova sboru; odtud spravování i Bratří v Praze. V Tuchoměřicích pobyl do r. 1581, kdy byl určen do Fulneka. Vyjel z Prahy 11. VII., dorazil do Fulneka 16. VII. spolu s Br. Pavlem Jessenem, který nazítří odjel. 13. V. 1582 oddával Jana Skrbenského, pozdějšího pána fulneckého, s paní Marušskou Okrouhlickou na Hošťálkovách.

¹⁾ Zemský archiv v Brně (cituji dále ZAM), sbírka rukopisů č. 743, f. 37, 158. Hrejsa v práci »Sborové Jednoty Bratrské na Moravě«, Reformační Sborník VI, cituje tento kalendář jako kalendář Eberův, autorem jeho je však Stigelius, jak je jasně patrné z titulního listu. Srov. k tomu i poznámku B. Indry v Záhorské kronice XXL, str. 82!

²⁾ Gindely, Geschichte der Böhm. Brüder II 120; ZAM, rkp. 743 f. 85; Levý, Přerovská Česko-Bratrská církev, str. 196. Než tuto zprávu Levého o pobytu Preysové v té době (1574) ve Fulneku nutno bráti s rezervou, neboť ji dokládá v souvislosti, která dává tušiti, že jde spíše o omyl Levého anebo prostě o tiskovou chybu (mělo státi byl před r. 1594 správcem ve F.).

Ve Fulneku se rozhodl, že se ožení. »25. VII. 1582 zjevil jsem se v oumyslu svém stran ženitby své Br. Izraelovi v Prusinovicích« píše v kalendáři, avšak povolení, aby se oženil a stav svůj proměnil, obdržel od Bratří starších až 24. X. 1582, patrně až přezkoušeli osobu Preysovu i nevěstinu. Sám píše, že svatba se konala až po měsíci. Nevěstou byla Marketka, dcera fulneckého měšťana Jana Šípa. Preys sám o tom praví: »21. Novembris Anno 1582 oddána jest mně v stavu sv. manželství Margaretha, dcera Hans Zíba (Šípa) v Fulneku, s níž byl sem 3 léta bez některého téhodne, usnula v Bohu smrti spravedlivých. Br. Jan Effraim (asi jeho pomocník ve zboru fulneckém) mne oddával.«³⁾ Jejich svatební smlouva, sepsaná německy 1582 a smluvena ful. měšťany Petrem Šípem a Andrešem Schneyderem jménem novomanželů, byla zapsána do nejstarší zachovalé fulnecké městské knihy smluv svatebních (Eheberednuss I z l. 1583—1695), v neděli po narození Krista Pána 1583. Tuto knihu daroval k tomu účelu Br. Preys městu Fulneku, jak je patrné z titulního listu, že za fojta Václava Jarnise, písaře Krist. Langa, přisedících Václava Hladkého, Vaňka Šípa a j... »1583... hat dies Buch der Bruder Wentzl Preyss, der Zeit Prediger und Vorsteher der Brüder in der Sammlung allhier zu Fulnek einem ersamen Rat... geschenkt...« Svatební smlouva jest zapsána hned na prvním listě.⁴⁾

S Markétou měl Br. Preys dcerku Alžbětu, narozenou 1. VI. 1584; křtil ji Br. Jan Effraim, kmotr byl Nikodém Hladík (čti Hladký), kmotrou pí. Maruše Skrbenská na Fulneku a Mandalena Schützová; tato Alžběta zemřela 10. V. 1585 na osýpky. 13. IX. t. r. narodil se mu syn Jan, nazejtří pokřtěn Br. Abrahamem, asi pomocníkem Preysovým ve F.; kmotry byli Mikuláš Hladík, Gírg Zeyler, kmotrou pí. Maruše Skrbenská z Knínice a na jejím místě Magdalena Schützová. Tento synek »přišel o oko pravé v osutinách, 1590 po Božím narození se byl osul«. Téhož roku 11. X. umřela Preysovi též jeho choť »pía et honesta matrona Margaretha, nata ex familia Zib, coniunx dulcissima«, v stáří 22 let, na mor, který tehdy řádl v okolí a který skosil mimo jiné i jeho bratra Jiřího Preyse (18. IX. umřel ve Valašském Meziříčí) a některé členy zboru fulneckého: 18. či 28. VIII. (právě tento dvojí zápis ukazuje Preysovu nejistotu při dodatečném zapisování) zemřel jeho švagr Ezechiel Šíp, 25. X. 1585 umřel »pius vir« Joannes Zobel (Jan Sobol), vážený měšťan fulnecký, zřejmě blízký příbuzný jeho pozdější druhé ženy, a konečně snad studující anebo druhý jeho pomocník ve zboru či škole (»Anno 1585 [22. VIII.] dokonál život svůj poctivý mládenec Jan Horecký v hodin 7, maje věku svého okolo let 22, umřel v Fulneku v domě Bratrském na morní nemoc«).

Bratr Preys nemohl ovšem zůstat sám s malým synkem, proto hledal nevěstu a oženil se ihned, jak doba největšího smutku po-

³⁾ ZAM, Sb. rkp. č. 743 f. 83, 178v, 64v, 123v, 126, 93, 130v, 176, 190.

⁴⁾ Okresní soud ve Fulneku, grunt. kniha č. 18, f. 1—1v. Srov. k tomu též u Becka, Das deutsche Kuhländchen roč. III str. 70—71 a u Oppla, Z kroniky staroslavného města Fulneka, str. 22!

minula.⁵⁾ Zapsal o sobě: »13. II. 1586 nuptias celebravi cum honesta virgine Eva Zoblin, filia honesti viri Joannes Zobel, civi fulneckensi, coniuge karissima.«⁶⁾ S touto druhou manželkou, rovněž Fulneckankou, měl několik dětí: 4. XI. 1587 dcerku Markétu (křtil ji *Br. Mikuláš Polešovský*, jáhen, kmotrou jí byla pí. Skrbenská Maruše a Jiří Zeyler se ženou, zemřela 1594), 15. III. 1589 dcerku Kateřinu a 30. VIII. 1590 syna Václava; kmotry byli opět Zeyler a Pavel Háj, »jináč Paul Mache«, kmotrou měšť. Hladíková; Kateřinu i Václava křtil *Br. Petr Veverka*, jáhen. Oba titi jáhnové byli postupně pomocníky Preysovými ve správě bohoslužeb ve Fulneku. 29. I. 1587 umřela jeho tchyně, matka Evina ve Fulneku.⁷⁾

Než pobyt Preysův ve Fulneku vzal brzy nato za své. Fulnecký pán p. Jan Skrbenský z Hříště, kterého Preys r. 1582 oddával s paní Maruší Okrouhlickou, pozdější kmotrou Preysových dětí, nějak na Preyse zanevřel. Nevíme, proč se tak stalo. Nebyla to snad změna smýšlení nepřátelská pro Bratry vůbec, vždyť tento pán, který se již r. 1582 energicky ujal Bratří, zůstal Bratrem až do své smrti. Snad to byla jeho vrtkavost, na kterou si bratrské prameny stěžují, snad však také nějaká jiná záležitost, neboť víme, že již 18. XI. 1586 věznil Skrbenský Bratry soudce z Fulneka pro nějaké finanční neshody.⁸⁾ Zdá se však, že obě strany měly vinu. Skrbenský svým neklidem a vrtkavostí, jakož i prudkostí, Preys pak, příliš mnoho energický, pletl se asi do cizích záležitostí a odrážel každou ránu nedostí jemně, neboť byl Bratry nepomenut, aby trpělivě se měl, když nepřátelé zlořečí, a o cizí věci se nezasazoval. S tím asi nějak souvisela i otázka svědectví Preysova, které po něm Skrbenský žádal. Jedné ze »sester obecných« lál totiž nějaký soused Preysův a při tom se i Bratří haněbně dotýkal. Ještě r. 1592 nebyla tato záležitost vyřízena, a Preys žádal o radu, zda se má o tu věc zasadit a zda má dát svědectví pánovi. Bratří doporučovali od toho upustit. Snad též nepěkné chování školního rektora fulnecké bratrské školy *Br. Lukáše Helice* přispělo k nepřátelství Skrbenského; snad dával vinu Preysovi, že trpí Helicovy výstřelky. A tak »po mnohých nesnázích mezi *Br. Václavem* a tím nepokojným pánem, kterýž nikoli jeho tu v Fulneku trpět nechťel, ačkoli všemi cestami, kterých se užiti mohlo, ohledáváno bylo, aby ten pán od svého (u)pustil, poněvadž žádné slušné příčiny neměl k takové proti němu zlosti, místo *Br. Preysovi* přeměněno.«⁹⁾ Tak se *Br. Preys* přestěhoval 23. IX. 1591 na nové působiště do Landškrouna.

⁵⁾ ZAM, Sb. rkp. č. 743 f. 102, 107, 91, 169v, 155, 157v, 141, 143, 146, 176v, 45. Zápis o jeho švakrovi zní: Anno 1585 ist ibn(!) dem Herrn verschieden der erbare und gotselige man Ezechiel Sieb, mein gelibter Her Schwager zu Fulneck umb 17. an der gantz Uhr anno aetatis (rok značící stáří vynechán) und hatte 2 Karbunkel an dem rechten Schenkel.

⁶⁾ Hrejsa, l. c. učinil z této Evy Sobolové (v zněmčeném tvaru Zobelové) Evu Zoblinovou, ačkoli hned vedle měl správný tvar jména jejího otce. V němčině femininum k Zobel znělo ovšem Zoblin. Ostatně stejně libovolně učinil z Markěty Šípové (Siwové) Markétu Zikovou.

⁷⁾ ZAM, Sb. rkp. 743, f. 39v, 166, 147.

⁸⁾ Podle Hrejsy, l. c.

⁹⁾ Gindely, Dekrety Jednoty Bratrské, str. 247, 253, 263.

V Landškrouně postaral se *Br. Václav Preys* v první řadě o to, aby zbor znova opatřil bohoslužebným náradím, a by bratrství znovu rozkvetlo po údobí pronásledování. V Landškrouně poznal též svoji pozdější třetí ženu. Ale v rodině byl opět pronásledován neštěstím: 23. X. 1592 zemřel mu synáček Václav a 28. XII. 1594 sedmiletá už dcerka Markéta, a 24. I. 1596 na břed vnitřní střevní dcerka Alžběta »toho jména druhá«, naroz. 27. IX., pokřtěná 3. X. 1593. Dítka pochovány na tamním *Br. hřbitově* od *Br. Jiříka Vrány* jinak Neumanna. 30. IV. 1595 se Preys přestěhoval z Landškrouna do Hranic.

Za jeho správcování přistaven ke zboru hranickému nový kůr. Základy k rozšíření zboru položeny 25. května 1596. V jeho době též byl zbor dotován dalšími odkazy, asi ne v poslední řadě zásluhou Preysovou.

V Hranicích se mu narodil 8. VI. 1596 syn Pavel, jehož křtil opět *Br. M. Polešovský* 12. VI. Jeho kmotrami byly m. j. i pí. »vdovy fulnecké« pí. Eliška a Maruše z Bílkova. Tyto dvě sestry, vychované ve víře bratrské u svého otčima Balt. Švajnice z Pilmsdorfu na Fulnece, žily v Hranicích. Matkou jejich byla třetí žena Švajnicova Šťastná (Felicitas) Sedlnická z Choltic, vdova M. Pražmy z Bílkova.

Ale úmrtí v rodině stihla ho i tu: 4. září t. r. umřela mu jeho druhá choť Eva, a pochována nazejtří na hřbitově bratrském v Hranicích. *Br. Preys* nebyl při její smrti, neboť se vracel právě ze shromáždění Bratří v Třebíči. 13. XII. 1598 zemřela Preysovi též v Krasné sestra Estera provd. za Jana Cáhlova za Preysovy přítomnosti. Preys rozhodnul se oženit se po třetí. Za manželku si vyvolil pí. Annu, vdovu po *Br. Václ. Kostkovi* v Hor. Dunajovicích. Vypravil se tam 16. IV. 1597, 21. VI. dosáhl dovolení k sňatku od Frydrycha Březnického z Náchoda na H. Dunajovicích, její vrchnosti, a téhož dne byl s ní v tamějším zboru oddán od *Br. Jana Bojkovského*. Do Hranic se vrátili 26. IV. — 11. VII. 1598 se jím narodil syn Eliáš, pokřtěný *Br. Polešovským* 20. VII.¹⁰⁾ R. 1605 provdal Preys mladíčkou dcerku Kateřinu za *Br. Daniele Filona* (Kostku), správce sboru v Evanovicích na Hané.¹¹⁾ Svoji pastorkyni Juditu, dceru V. Kostky, provdal r. 1616 za Kašpara Dobříckého, písaře v Hranicích, evangelíka, vymíniv si, že mohla navštěvovati bratrské bohoslužby. Sňatek však konán v kostele evangelickém.¹²⁾ To jsou poslední zprávy, které o Preysovi máme. Zemřel bezpochyby v Hranicích kol r. 1620.

*

Z Preysových dětí zemřely čtyři již v útlém věku. Syn jeho *Jan*, narozený r. 1585, stal se měšťanem a radním písařem v Tovačově. Rodina Preysova udržovala přátelské styky s rodinou správce

¹⁰⁾ ZAM, Sb. rkp. č. 743, f. 208, 162, 37, 106v, 85, 165v—166, 123v, 128, 175v, 98v, 150v, 201, 81, 83, 78; srov. též u Hrejsy, str. 34—35, 66, 108. Müller, Geschichte der Böhm. Brüder III 180, 246 pobyt Preysův v Landškrouně od r. 1591 vůbec neuvádí.

¹¹⁾ Levý, str. 196, 198.

¹²⁾ B. Indra, Bratrská rodina Kostků-Filonů v Hranicích, Záhorská kronika XXI str. 82—83; týž, O zbor Českých Bratří v Hranicích, Záhorská kronika XXI str. 11—14.

hranické církve evangelické, knězem Danielem Mendrykou, pozdějším církevním správcem v Tovačově. Tyto styky nepřetrhla ani smrt Br. Václava Preyse. Nejmladší syn Preysův, *Eliaš*, narozený r. 1598 v Hranicích, připomíná se v Hranicích naposled r. 1621 spolu se synem Mendrykovým, Mikulášem, oba ještě »mládenci«. B. I.

Florian Zapletal:

Jan z Gelnhausen a Ješek z Hranic.

O životních osudech a o literární činnosti Jana z Gelnhausen jedná už četná literatura. Její souhrn podal r. 1903 B. Bretholz v *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens* (roč. VII). Toto pojednání je dosud považováno za poslední slovo o Gelnhausenovi, jak je patrné z odkazů na ně i v době nejnovější.

Nás zajímá Gelnhausenův životopis.

Jan z Gelnhausen pocházel z Němce, z města Gelnhausen, ležícího v Hessensku mezi Fuldou a Frankfurtem. Jeho otcem byl Konrád řečený Reichmut. Jan dostal se záhy do Čech. Působil v Kutné Hoře jako menší písař horní (*Unterpergschreiber*), potom jako dolový písař (*Grubenschreiber*), přibližně v letech 1343—1363. Nato se dostal do Prahy ke dvoru císaře Karla IV. R. 1365 byl písařem královské komory (*notarius thesauri domini imperatoris per regnum Boemie*). Od r. 1366 byl v císařské kanceláři registrátorem. V tomto úřadě je bezpečně doložen od 13. října r. 1366 do 25. dubna r. 1373. Doprovázel císaře Karla IV. na jeho cestách. Byl s ním v Itálii, v Norimberku, v Budišíně. V té době byl císařovým kancléřem olomucký biskup Jan ze Středy. Z císařské kanceláře odešel s biskupem Janem v druhé polovině r. 1374 do Olomouce. Ve službách biskupa je doložen Gelnhausen od 2. dubna r. 1375. Byl současně veřejným notářem. Z Olomouce odešel do Brna za městského písaře v době od 29. ledna r. 1379 do 21. prosince r. 1380, kdy už byl bezpečně v Brně. Tam je doložen do 22. září r. 1387. Nato je velká mezera v Janově životopisu. Jako městský písař v Jihlavě je doložen r. 1400 a 1404. Byl tam ještě r. 1407.

Bretholz nedovede odpovědět na otázku, byl-li Gelnhausen ženat. Také si neví rady s dlouhou mezerou v Janově biografii mezi Brnem a Jihlavou. Domnívá se, že Gelnhausen byl déle v Brně jako městský písař, než je bezpečně doložen. A vyslovuje domněnku, že Gelnhausen pobyl v Brně do r. 1397 a že z Brna odešel přímo do městských služeb města Jihlavy jako městský písař a rektor tamní školy.

Tyto mezery v Gelnhausenově biografii vyplňují manské desky olomuckého biskupství a knihy biskupského manského soudu, které vydal v Brně r. 1902 Karel Lechner, ale bez užitku pro Gelnhausena, pokud jsme mohli zjistit. Gelnhausen byl biskupským manem. Proto se uvádí jeho jméno v uvedených dvou pramenech.

V seznamu biskupských manských statků, založeném v prosinci r. 1389 za biskupa Mikuláše, se praví, že Jan má dva lány v Chrlicích u Brna, duos laneos pro curia (Lechner I. 9. 10).

Byl to dvůr o dvou lánech. Nevíme, kdy a od koho dostal tento manský statek. Ale dvůr v Chrlicích držel bezpečně manským právem v prosinci r. 1389.

Gelnhausen nebyl spokojen ve službách města Brna, kde je doložen bezpečně do 22. září r. 1387. Neodešel z Brna do Jihlavy, nýbrž hospodařil na manském dvoře v Chrlicích.

V nedalekých Tuřanech měl manský statek Ješek, který pocházel z Hranic nad Bečvou a byl vlastním bratrem Vavřínce z Hranic, proto-notáře moravského markrabě Prokopa, faráře v Bzenci a olomuckého kanovníka.

Tento Ješek měl v prosinci r. 1389 v Tuřanech dva lány a jeden podsedeck (Lechner I. 9).

R. 1391 pohnala Ješka z Tuřan u manského soudu Kateřina (Kačna) ze Strabenic u Zdounek, vdova po Schantlinovi, o šedesát kop grošů. Jako půhončí se uvádí Markvart ze Šlapanic a Vojtěch z Chrlic, což je důkazem, že Ješek tehdy sídlil v Tuřanech. Spor trval i příštího roku 1392. Bylo několik líčení. Kateřina spor vyhrála (Lechner II. 171. 178).

R. 1392 byl Ješek z Tuřan přisedícím manského soudu (II. 173. 175. 179. 181. 182).

Téhož roku 1392 pohnal Ješek z Tuřan Gelnhausena, který se tudíž uvádí jako obžalovaný, což je důkazem, že byl tehdy biskupským manem a že držel manský statek. Bez něho nemohl být obžalován u manského soudu. Ješek z Tuřan pohnal Jana Gelnhausena o dvacet kop grošů. Půhončí byli Vojtěch a Vernuš z Chrlic, tedy ze vsi, kde držel Gelnhausen manským právem dvůr o dvou lánech. Ve sporu byly r. 1392 čtyři roky, ale Jan Gelnhausen se nedostavil k žádnému. Proto se stal nález, že Ješek z Tuřan vyhrál spor o dvacet kop grošů s Janem Gelnhausenem, notářem (*contra Johannem Gelnhauser notarium*). Manský soud odůvodnil svůj nález tím, že žalobce Ješek z Tuřan se dostavil ke všem čtyřem rokům, ale že tak neučinil Jan Gelnhausen a svou nepřítomnost neomluvil (*nec legitimam sue cause absenciam demonstrante*). Ješek měl býti uveden v manský dvůr Jana Gelnhausena v Chrlicích (*debet ad curiam investiri*). Ješek také složil přísud neboli *testimoniales*, to jest taxu, kterou zaplatil žalobce, vyhrál-li spor. Hofrychtář nato uvedl Ješka z Tuřan ve dvůr (*investivit*) Jana Gelnhausena v Chrlicích (Lechner II. 176. 178. 179. 181).

Ale tím ještě nebyl skončen spor o tento dvůr, neboť Ludmila, žena Jana Gelnhausena, měla na tomto dvoře v Chrlicích zajištěno věno (*ius dotalicii*).

R. 1393 byl Ješek z Tuřan půhončím i přisedícím manského soudu (II. 189). V manských deskách zve se r. 1396 Ješkem z Hranic. Prodal tehdy za 70 kop grošů v Tuřanech čtyři a půl lánu a dva podsedky (Lechner I. 11).

Ješek z Hranic, kdysi z Tuřan, pohnal u manského soudu r. 1398 Přecha, purkrabího z biskupského hradu Modřic, a to o dvůr (*de curia obtenta*) ve vsi Chrlicích (II. 196).

Tož Ješek z Hranic vyhrál u manského soudu ve středu před sv. Tomášem apoštolem r. 1392 svůj spor s Gelnhausenem o dvůr v Chrlicích.

cích. Ale r. 1398 ve středu před sv. Václavem začíná se soudit o tento dvůr s purkrabím Přechem z Modřic. A ve sporu vystupuje opět Jan Gelnhausen.

V prosinci r. 1399 jednal manský soud o tomto sporu Ješka z Hranic s modřickým purkrabím Přechem. Ješek se dovolával dřívějšího soudního nálezu, ve kterém dal soud za pravdu Ješkovi jako žalobci. Při tom se uvádí písař Jan (Johannes notarius), v jehož dvůr v Chrlicích byl uveden Ješek od hofrychtěře. Přisedících manů bylo málo, a proto odložili spor, až jich bude více. Ješek svěřil tuto při u manského soudu (causam suam, obtentam super curia in Chrlicz) svému bratru Vavřincovi z Hranic, protonotáři knížete Prokopa, moravského markrabě. Ve sporu byly tři roky. Ješek z Hranic se dostavil ku všem, purkrabí Přechem tak neučinil. K třetímu roku přišla žena Jana Gelnhausena, předložila list města Jihlavy a žádala, aby list byl čten. Když se tak stalo, žádala o další rok. Obsah předloženého listu byl svědectvím městské rady v Jihlavě (iuratum de Iglawia), že Jan Gelnhausen, jejich písař (Johannes Gelhauss, notarius eorum), pro svou těžkou nemoc nemohl se dostavit k roku a že celý spor svěřil své vlastní ženě Ludmile, která má věnné právo (ius dotalicii) na sporném dvoře v Chrlicích. Ješek namítal, že proti Janu Gelnhausenovi bylo už vyneseno několik nálezů manského soudu a proto žádal ukončení sporu. Ale soud se usnesl, že Gelnhausen se má dostavit k roku ve středu po sv. Jiří (r. 1400) a prokázat svou nemoc. Jestli se tak stane, bude mu to k dobru, v opačném případě prohraje spor. Gelnhausen dostal tedy od soudu tak zvaný nemocný rok. Ješek z Hranic dovozoval před soudem, že se dostavil ku všem třem rokům, že modřický purkrabí Přechem tak neučinil a že Přechem drží neprávem jeho dvůr v Chrlicích, který Ješek vyhrál u soudu na Janu Gelnhausenovi. Ješek se také vyslovil proti nemocnému roku Jana Gelnhausena. Ale soud povolil tento rok (Lechner II. 196. 197. 198. 200. 201).

Uvedené doklady prokazují bezpečně, že Jan Gelnhausen byl r. 1399 v Jihlavě, že tam působil jako městský písař (notarius civitatis), že byl ženat, že jeho žena zvala se Ludmila, že Ludmila měla věnné právo (ius dotalicii) na manském dvoře v Chrlicích, a že Gelnhausen byl pořád ještě biskupským manem.

Nevíme, jak potom spor pokračoval. Zachoval se pouze jeho výsledek. Spor byl ukončen v den sv. Ludmily (16. září) r. 1405. Vavřinec, farář v Bzenci, a Jan z Hranic vyhráli spor s Gelnhausenem, obtinuerunt ius eorum in Johanne de Gelnhaus (Lechner II. 221).

Ani toto datum není bez významu pro Gelnhausenův životopis. Dokazuje bezpečně, že v září r. 1405 byl Gelnhausen ještě živ.

Nato mizejí o něm zprávy jak v biskupských manských deskách tak v knihách manského soudu.

Ješek z Hranic a jeho bratr Vavřinec, Gelnhausenovi odpůrci, vystupují v souvěkých pramenech dále.

Ve středu po sv. Václavě r. 1404 pohnal Jan z Hranic u manského soudu Jilvína Šišku z Modřic (Lechner II. 220).

Dne 7. června r. 1405 dal moravský markrabí Prokop za věrné služby Vavřincovi z Hranic, svému protonotáři a faráři v Bzenci a jeho vlastnímu bratru Janovi z Hranic zeměpanské fojtství v městečku Kralicích. Moravský markrabí Jošt to potvrdil 5. ledna r. 1406 (Codex Moraviae XIII. 406. 434).

Vavřinec, farář v Bzenci, uvádí se v biskupských manských deskách r. 1405 (Lechner I. 23).

S Vavřincem, farářem v Bzenci, a s Janem z Hranic setkáváme se r. 1406 v Zemských deskách olomuckých (VII. 36).

Vavřinec, olomucký kanovník, protonotář markrabského dvora (curie marchionalis prothonotarius) a farář v Bzenci a Jan, bratři vlastní z Hranic, dostali dne 9. října r. 1409 od velehradského kláštera do nájmu ves Waltherdorff (Moravskou Novou Ves) u Hodonína na jižní Moravě (Codex Moraviae XIV. 98).

Jako protonotář moravského markrabě Jošta uvádí se olomucký kanovník Vavřinec 21. června a 28. listopadu r. 1410 (Codex XIV. 132. 155).

V sobotu po Všech svatých r. 1412 pohnal Jan z Hranic u zemského práva v Olomouci Zbyňka z Dřínového (z dnešního Dřínova) u Kojetína o 50 hřiven grošů (Půhony II. 389).

Z doby, kdy Jan z Gelnhausen působil v Jihlavě jako městský písař, zachoval se překrásný pergamenový kodex, chovaný v městském archivu jihlavském. Jeho původcem byl Gelnhausen. A proto byla tato památka nazvána Codexem Gelnhausenovým. Kodex obsahuje nejstarší městské právo jihlavské, městské výsady a řadu nálezů jihlavského vrchního práva. Kodex je vyzdoben bohatě miniaturami a ozdobnými iniciálkami (začátečními písmeny). Miniatury obsahují obrazy vládařů, kteří dali nebo potvrdili Jihlavě privileje. Je tam také obraz dvanácti jihlavských konšelů, zvedajících ruce k přísaze. Kodex je vynikajícím dílem české miniaturní malby z vrcholné její doby za Lucemburků. Písařem Kodexu byl Gelnhausen, malíře dosud historie nezná.

Ukázky z tohoto Kodexu přinesl Fest-Führer durch Iglau z r. 1899. Fotografické reprodukce pořídil profesor Dr. Eg. Filek v Jihlavě. Z nich zveřejněny byly r. 1899 tři miniatury, na kterých je zobrazen císař Karel IV., moravský markrabí Jošt a přísaha dvanácti jihlavských konšelů.

O malířské výzdobě Kodexu pojednal M. Simböck v Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens r. 1902 (Brno, ročník VI). Použil při tom tři štočků z r. 1899.

Tiskem a nákladem Melantricha v Praze vyšlo na podzim r. 1938 dílo Antonína Friedla »Přemyslovci a Lucemburkové«. Dílo obsahuje popis Gelnhausenova kodexu, rozbor jeho malířské výzdoby a fotografické reprodukce stran, na kterých je zobrazen král Václav I., Přemysl Otakar II., Jan Lucemburský, Karel IV., moravský markrabí Jan Jindřich, markrabí Jošt, přísaha jihlavských konšelů a iniciálky. Vznik Kodexu klade Friedl do let 1406—1407. V životopisných údajích o Gelnhausenovi přidržuje se Friedl hlavně Bretholze. Po něm tvrdí, že krátce před smrtí olomuckého biskupa Jana přijal Geln-

hausen úřad městského písaře v Brně, kde zůstal až do konce století, že není známo, za jakých okolností opustil i toto působiště a že jako městský písař a učitel v Jihlavě se objevuje v prvním desetiletí 15. věku (v letech 1400—1404).

Shora uvedené souvěké zprávy o Janu Gelnhausenovi, čerpané z manských desk olomuckého biskupství a z půhonných a nálezových knih biskupského manského soudu, podstatně doplňují a opravují všechny dosavadní životopisné údaje o tomto vynikajícím právníku Moravy na rozhraní století 14. a 15.

Dr. Josef Skutil:

Předmostí.¹⁾

Těžiště středoevropského paleolitického osídlení, tvořícího vedle západoevropské francouzské oblasti, jak možno usuzovati podle dosavadních nálezů, nejhustěji osídlenou paleolitickou oblast světa, bylo v období diluviální kultury aurignacké. (V dalším textu zkracováno jméno této kultury pouhou značkou aug.) Největší paleolitickou stanicí této středoevropské aurignacké okupace a nejvýznačnější sprásovou stanicí dosud na světě známou, nebudou-li rozsáhlejší a bohatší lokality objeveny v jižním Rusku a snad i v Číně, je moravské Předmostí. Předmostím nastává, jak správně řekl O. Menghin, »eiszzeitliche Glanzzeit Mährens«.

Lokalitu předmosteckou, které vzpomíná již r. 1571 Přerovan Jan Blahoslav jako naleziště obřích kostí, zjistil r. 1880 Dr. J. Wankel. Ještě z doby minulého století váže se k Předmostí dnes již téměř zapomenutá polemika J. Steenstrupova (1888) a Maškova. Jeho výzkumu se věnovali po prvních Wanklových výkopech Dr. M. Kříž (1894—96) a hlavně K. J. Maška; po válce získával předmostecké materiálie pro Zemské museum a podnikal zde výkopy K. Absolon. Leč mnohé předmostecké nálezy odcházejí nyní často bez jakékoliv kontroly i do jiných sbírek, což není nikterak na prospěch celkového obrazu diluviálních moravských Pompejí. Literatura o Předmostí jest velická, avšak lokalita postrádá kromě K. Zapletalova geologického zpracování a J. Matiegkova ocenění antropologických nálezů své monografie, připravované již K. J. Maškou; archeologická sdělení věnovali Předmostí K. Absolon, H. Breuël a J. Bayer, definitivní monografii připravuje K. Absolon.

Poloha dnešního Předmostecka je neobyčejně výhodná; je nevzdáleno od Bečvy a jejího soutoku s Moravou a chráněno od severu posledními svahy Oderských vrchů; tvoří — asi 30 km je vzdálena Moravská brána, jež již několikrát před tím ukázala střední Evropě svou významnou roli jako jediná cesta, spojující moravsko-dunajskou

¹⁾ Předmostí patří k významným archeologickým nalezištím evropským, o němž existuje již velká zejména cizojazyčná literatura. Otiskujeme proto přehledný článek o Předmostí z větší práce našeho spolupracovníka z *Obzoru praehistorického* XI.—XII. (1938-39), kde je také uvedena všechna literatura, týkající se Předmostí. Redakce.

sprašovou rovinu s rozsáhlým východem — přímo »strategicky« výbornou polohu; tento terén, ležící na nízké terase mezi několika svrchně devonskými a amfiporovými vápencovými skalkami, jež poskytovala i abri, stal se nejen shromaždištěm loveckých hord — blízká Bečva a nedaleký Hornomoravský úval poskytovaly jistě s dostatek bohatých lovišť s hojnou zvěří — ale i velkou paleolitickou stanicí a tábořištěm, nevzdáleným od nevyčerpatelných morenových slezských zásobáren pazourkového materiálu; bylo to nepochybně středisko i ohnisko vši aurignacké středoevropské kultury.

Jelikož v mé práci běží v přední řadě o resumování dosavadního výzkumu archeologického, nebudu se zmiňovati o zdejších geologických poměrech předmosteckých, jež zpracoval přehledně K. Zapletal. Je nedozírnou, poznání trvale ohrožující škodou, že starší badatelé nezanechali ani jediného profilu předmosteckého, který souvisí s otázkou kulturní vrstvy.

Již K. J. Maška r. 1897 zdůraznil, že v Předmostí jsou dva, nebo i tři a to 0.10 cm silné horizonty, vrchní pouze 1 m nebo 1.20 pod ornicí, z nichž spodní, nejsilnější, je 0.20—0.30 m, ale někdy až 0.70 m silný, kteroužto vrstvu Maška sám považoval za vlastní kulturní vrstvu, již dělí od vrchního 30 cm »Knochenarme Lössschichte«. Také r. 1900 znovu K. J. Maška výslovně zdůraznil, že »au milieu du loess se trouvent trois couches archéologiques similaires«. M. Kříž a K. J. Maška se zmiňovali tedy o diferencovaných vrstvách předmosteckých, z nichž prý pouze dvě vrchní — jak říká J. Bayer, který se domnívá, že nejvýše byl asi svrchní aug willendorfského typu II/9, podle sdělení Maškova — poskytly »vavřínovité listy«. Také H. Breuël (l. c. 516) na základě typologické analýzy výslovně říká, že kulturní vrstva předmostecká »se décomposait en deux et trois couches distinctes«, z nichž spodní byla vždy nejdůležitější. Také H. Obermaier na př. — jistě podle informací K. Maškových — sděluje, že předmostecká 0.50—0.80 m silná kulturní vrstva asi 2—3 m pod povrchem »hatte allem Anscheine nach keinerlei Störungen erlitten, doch wurden immerhin — pokračuje dále — stellenweise bis zu drei übereinander gelagerte Fundstätten beobachtet, deren beide obere stets ziemlich schwach waren und Maška von wohl irrigerweise als sekundär verlagert ausgesprochen wurden, weshalb ihren Inhalt nicht sonder- te«.

Předmostí poskytlo neobyčejně bohatý paleolitický inventář, který je dnes většinou soustředěn ve sbírkách Moravského zemského musea. Detailní zpracování tohoto materiálu přispěje jistě značně a zajímavě k poznání sociálního, kulturně-náboženského života tohoto velkého centra, k poznání industrie, komerčních, hospodářských, loveckých styků a zejména chronologie této stanice, jak již ukázala na př. krátká charakteristika H. Breuëlova, založená na poměrně malém výběru. Jelikož Předmostí v pravém slova smyslu není vlastně ještě publikováno, ačkoliv velká část díla samotného je již K. Absolonem připravena, nemohu se zde nálezů než stručně dotknouti.

Typologická a umělecko-historická analýza předmosteckého inventáře zřejmě ukazuje nestejnorodost a existenci několika kultur.

Ponechávám-li stranou zmínky o domnělých staropaleolitických a mousterských předmosteckých nálezech, běží podle H. Breuile v Předmostí předně o střední aug, I. L. Cervinka se dokonce zmiňuje, že jsou v Předmostí všechny tři aug.

Z kamenné předmostecké industrie jsou přirozeně nejdůležitější nejen pro datování stanice, ale pro paleolitické středoevropské poměry vůbec, solutréenské vavřínové listy. Je to řada masivních bifaciálních, ale vedle toho i unifaciálních plochou technikou pečlivě vypracovaných nestejněměrně klenutých artefaktů, které se liší zřejmě od západoevropských sol vavřínovitých klasických typů, ale tato difference nebyla ani tak veliká, aby ji byl na př. H. Breuil považoval za nutnou obzvláště zdůrazňovati. Na základě těchto hrotů bylo Předmostí klasifikováno jako sol, ale K. Absolon, popřev naopak právě sol charakter těchto hrotů, neřekl v celé naší středoevropské oblasti i existenci sol kultury. Vedle toho nutno dále připojit ku zmíněným vavřínovým listům a k této kategorii sol zjevů předmosteckých, jak také činí H. Breuil, i další řadu čepelovitých listů s parciální i totální novou sol retuší. Tato sol plochá retuše, objevující se ke konci aug jako technický výraz nového kulturního vlivu, je nepopíratelně aplikována i v jiných industriálních skupinách a na jednotlivých artefaktech a to zejména na čepelích a na čepelovitých hrotech, jež zde není možno podrobněji popisovati; souhrnně možno s H. Breuilem říci, že *«les formes solutréennes y (t. j. v Předmostí) tiennent une place assurément même plus importante»*.

Stejně fontrobertské hroty předmosteckého inventáře nejsou nikterak hojné, podobně jako hroty s vrubem; z dalšího kamenného inventáře popisuje H. Breuil gravetské hroty, upomínající na chatelperronské typy, důrazně upozorňuje na noaillská rydla a jako specialitu, nemající vůbec analogii na západě, upozorňuje a popisuje H. Breuil artefakty na zlomených čepelích se zvláštní žlábkovou retuší na ventrální bulbové partii, jichž analogie jsem neviděl ani v ukrajinském paleolitu, jichž princip se však vyskytuje velice často zejména na menších kopytovitých klínovitých fragmentech staršího neolitika s keramikou volutovou.

Za cizí vlivy našeho aug inventáře považuje O. Menghin dokonce také vysoká jádrovitá škrabadla, házecí kameny, které prý se vyskytují jen v předmostíu a v miolitu východoevropském a upozorňuje, že zvláštní valounovité otloukače jsou majetkem jen inventáře moravsko-dolnorakouského paleolitika.

V této souvislosti jest nutno zmíniti se konečně i o tom, že zvláštností předmosteckou, neznámou dosud z jiných paleolitických stanic, jsou diskovité kotouče s otvory, ukazující, že zdejší lovec znal problém »vrtání«, dále dlouhé, z mamutích kostí upravené, hlazené sekerovitě nástroje, jež H. Breuil nazývá přímo »sekery«, upomínající podle O. Menghina nápadně na neolitické ploché sekery, jež snad podle H. Obermaiera mohly sloužiti k hloubení lapacích jam, odhazování sněhu atd. Všechny tyto — mohli bychom říci »neolitizující zjevy«, ku kterým bych přiřadil ještě velké »brunissoiry« willendorfského typu, vzbudily pozornost i H. Breuile, H. Obermaiera i O. Menghina,

ač si jich povšiml vlastně již i K. J. Maška. Jest známo, že J. Bayer považoval svoji askalonsko-»solutréenisující« expansi vlastně za první neolitizující vliv mladší doby kamenné a tak jak vysvětloval přes geologický hiát ergologickou frapantní shodu mezi mladým aug a starým magdalénienem klimaticky, tak se také domníval — usuzuje tak výhradně s hlediska archeologického — že kdyby nebylo došlo k sol nárazu, že mohlo v Evropě nastati po aug kultuře přímo neolitikum. Jest to jistě více než smělá myšlenka, která zasluhuje vskutku dalšího sledování a již se zdá nasvědčovati, jak jsme právě viděli v Předmostí, v jednotlivých paleolitických kulturách celá řada »neolitizujících« elementů; snad tyto elementy, které zasluhují studia, neobjevují se v jednotlivých lokalitách jen zcela náhodně.

Totéž platí i o kostěné a parohové industrii (v nejširším slova smyslu), již bylo získáno v Předmostí také značné množství a to mnohdy zcela jedinečných kusů a typů a z níž je celkem poměrně již více známo než o industrii kamenné, hlavně z prací Absolonových. Část této industrie analysoval také H. Breuil. Systematické zpracování této bohaté a pestré skupiny poskytne jistě ještě daleko více poznání zejména sociálního, hospodářského, uměleckého, mysteriosně-magického, náboženského života, různých kultů a rituálů atd.; toto zpracování bude důležité pro stanovení poměrů Předmostí jak k oblastem západní, tak také k paleolitu východnímu, a pro poznání současného aug-sol lidstva vůbec a poznání současných kulturních proudů. V tomto ohledu jest stejně slibný zejména pestrý amuletový a talismanový inventář předmostecký a rozbor varií, jež poskytnou zajímavé detaily k ilustrování současného života. Ovšem že toto všechno dnes zůstávají většinou až na některé výjimky, které přinesl K. Absolon a zejména H. Breuil, desiderata nejen naší, ale přímo evropské diluviální prehistorie. Tak jak mně není možno přinést v tomto ohledu dalšího materiálu, tak se nemohu zabývat ani snášením materiálu ke zmíněnému náboženskému primitivismu, o jehož kultu bude možno snad později daleko více říci, než jak o něm svědčí dosud. Stylisovaná předmostecká Venuše nebo známé idoly sedících postavíček, vyřezávané z mamutích metacarpalií, patří k nejznámějším předmosteckým nálezům této skupiny. Nerozhodnou zůstává také otázka kanibalismu předmosteckého člověka.

Na základě kostěné industrie předmostecké byla však správně rozeznána souvislost Předmostí s východní aug kulturní oblastí, která byla již cítěna dávno; rozeznal ji, poukazuje na kijevské analogie, tuším že poprvé správně M. Hoernes, zdůraznil L. Čikalenko, H. Obermaier — také K. Absolon pokládal vždy náš aug za kulturu východní provenience — a posledně zejména O. Menghin, podle něhož prý stojí náš předmostien tak blízko ukrajinskému mezinienu, že by bylo podle mínění O. Menghinova neologické obě tyto kultury od sebe dělit.

Samostatnou nálezovou skupinou předmosteckou, dodávající Předmostí ještě více hodnoty, pestrosti a i půvabu, tvoří jeho umělecká produkce, vyšlá z rukou zdejšího aug lovece-umělce. Leč ani tyto předmostecké nálezy — a jistě daleko více tohoto povětšinou drobného

materiálu bylo zde už zničeno než zachráněno — nejsou zpřístupněny. Umění předmostecké vzbudilo záhy pozornost a již r. 1903 M. Hoernes a r. 1912 H. Breuil (později zejména r. 1925) upozornili poprvé správně na jeho souvislost s ukrajinským kijeverským aug, načež tato souvislost byla neustále stopována, i když bylo správně rozeznáno, že mnoho materiálu předmosteckého má současně také svoje analogie na západě. Ani zde není přirozeně možno zacházeti ve výpočtu a výkladu této skupiny předmosteckého materiálu do detailů. Z uměleckého inventáře předmosteckého zasluhuje přirozeně zmínky geometricky přeabstrahovaná tetovaná ženská postava — M. Kříž, který nerozeznal ani této stylisace a nepoznal ani plastiky známého mamutka, byl divnou shodou okolností objevitelem obou těchto paleolitických chefs-d'oeuvre — již K. Absolon nyní interpretuje podle no-noquinejské analogie. Přirozeně, že stojí při zmínce o tomto nálezu za upozornění, že J. Bayer se domnívá, že je možné, že všechny paleolitické ženské plastiky bohyně plodnosti vyšly vlastně ze středoevropského aggsbachienu. Z A. Teličkových zdejších nálezů pochází lidská maska, zhotovená z mamutího kloubu, o jejíž autentičnost bývá někdy pochybováno. K nejznámějším předmětům předmosteckým patří řezané lidské sedící figurky, upravené z mamutích metacarpalií, jež J. Matiegka považuje za idoly rodících žen. Samostatnou kategorií tohoto předmosteckého paleolitického umění, jehož shodu s ukrajinským paleolitikem vyzdvihl zejména L. Čikalenko, tvoří dosti hojná mamutí žebra, ornamentovaná neobyčejně bohatým geometrickým rytmickým dekorem bez jakýchkoliv vlivů schematisace a stylisace naturalistických motivů. Jedenkrát bylo mamutí kosti použito také jako podkladu k okrovým kresbám. Jde-li o úhrnnou charakteristiku předmosteckého umění, nutno zde zdůraznit v přední řadě ornamentální schematisování a geometrismus proti franco-cantabrické zoně, libující si zejména ve figurální kresbě. Tímto projevem ducha a přirozeně i techniky se obě paleolitické oblasti zcela liší a není pochyby o tom, že tato difference měla nejen kulturní, ne-li dokonce rasové kořeny daleko hlubší a podstatnější. Pro Předmostí to není bez významu a již s tohoto hlediska jest viděti velký význam moravského Předmostí, situovaného na významné odersko-moravské cestě mezi východem a západní oblastí kulturně tak navzájem odlišných. Předmosteckým uměním, které by zasluhovalo samo monografického syntetického zpracování, zabývala se řada autorů a není bez zajímavosti konfrontovati jejich názory.

K nejcenějším předmosteckým nálezům, které význam této lokality jen zvyšují, patří antropologické nálezy, které se řadí v tomto ohledu k jedněm z nejvýznamnějších světových nálezů vůbec. V Předmostí byly sice získány již dříve při různých výkopech různé drobné osteologické nálezy lidské, pocházející úhrnně asi ze šesti individuí, ale známé kostry »Homo předmostensis« pocházejí z hromadného hrobu »členů tlupy rodinnými svazky k sobě spojených«, vyzdvíženého 7. VIII. 1894 K. J. Maškou a zpracované J. Matiegkou. Byl to eliptický, 2·6 m dlouhý hrob s osami 4 (sev. vých.) × 2·5 m chráněný 40 cm příkrovem hranatých vápencových valounů (na sev. a vých.

straně přesahovaly kraj hrobu, na jižním ho nepřikrývaly), na severozápadním a jihozápadním konci chráněný dvěma lopatkami mamutími, vyplněný do výše 30 cm zbytky lidskými (podle Mašky bylo získáno několik tisíc kusů, z nichž ovšem mnoho i mimo tento hromadný hrob jižně a jihovýchodně v kulturní vrstvě); kostry byly ve skrčené poloze vedle i přes sebe ležící, obvyčejně kosti každé jednotlivé kostry v přirozené poloze blízko sebe, mnohé části však stranou posunuty, některé hnáty přelomeny, lebky rozpadlé, zuby vypadané, kostry však byly bez jakýchkoliv ozdob; bylo tehdy získáno v celku 8 koster osob dorostlých nebo aspoň téměř dospělých, z nichž byly asi 3 ženské a z nichž nedosáhlo asi 5 ani věku 30 let, dále 2 kostry (dívčí?) ve věku 10—12 let a 15—16 let, zbytky 7 koster dětí pod 10 let a 3 kostřiček kojenců (6, 4 a 2 měsíčních).

Hodnota tohoto paleoantropologického jedinečného nálezu tkví v tom, že obsahuje zbytky obou pohlaví [III. ♂ 30—40 let, IV. ♀ (asi) 30—35 let, IX. ♂ 20—40 let, X. ♀ 20—30 let] a nejružnějšího věku. Již dříve byla nadhozena otázka, značí-li Homo předmostensis — toto vžitě pojmenování označuje dnes provenienci a nikoliv rasu — přechod od neandertalského člověka k mladopaleolitickému, nebo dokonce je-li produktem křížení obou ras, jak se tuto teorii zdála dokonce podporovati i archeologická Breuilova tese o předmosteckém protosol charakteru, pocházejícím z domnělé mousterskosolutréenské expanse uherské. Tak pokládal K. Absolon svého času Homo předmostensis za speciální fosilní rasu »einen Mischtypus«, který prý představuje »wahrscheinlich eine Kreuzung vom Neanderthaler mit dem Aurignacmenschen«, kteroužto tesi zastával původně také J. Matiegka a A. Hrdlička. Ale již r. 1924 — chci zde uvést o této otázce jen mínění několika prehistoriků, zabývajících se touto otázkou — upozornil H. Breuil, že tato teorie není správná a že jde o Homo sapiens. H. Obermaier se naproti tomu domnívá, že Homo předmostensis představuje samostatnou skupinu mladší sice než mladečská, ale somaticky starší a shoduje se s C. Toldtem, že nositeli předmosteckého neandertaloidního charakteru byli muži a domnívá se, že tato skupina byla v přímé vývojové linii s neandertalci. J. Bayer upozorňoval, že nositelé aug-sol kultury jsou u nás reprezentováni Předmostím (t. zv. »Lössmensch) a cromagnonskými nálezy mladečskými. Později považoval cromagnonce a nositele aggsbachienské kultury za sprašovou rasu (Lössrasse), která není, jak ukazuje právě Předmostí, zcela jednotná. O. Menghin považuje Homo předmostensis za křížence, protože také jeho kultura pramení ze dvou rozdílných kořenů. I. L. Červinka se stavěl proti mínění, že by Homo předmostensis byl křížencem, J. Babor předpokládá, že předmostecké lebky mají jisté neandertalské reminiscence a že »asi materiál předmostecký přispěje k seznání genealogické evoluce rasy neandertalské s cromagnonskou«. Podle J. Matiegky, který zpracovává předmostecký materiál, je jisté, že Homo předmostensis nebyl přímým potomkem neandertalské rasy, ba ani výsledkem jejího křížení s jinou rasou, ale neandertaloidní znaky Homo předmostensis jsou podle J. Matiegky výsledkem konvergentního vývinu jiného původu; podle J. Matiegky

je přirozené, že lebky předmostecké představují společný typ, který se druží k známým lebkám typu cromagnonského.

Je ku podivu, že předmostecký hromadný hrob, takové paleo-antropologické přímo bohatství v relativně dosud chudých hrobových nálezech celé aug oblasti, poskytl podobně jako také brněnské současné pohřby tak málo příspěvků k vlastnímu poznání aug ritu. O. Menghin na př. zdůrazňuje, že podle zpráv Maškových nelze ani usouditi, běželo-li při tomto jedinečném pohřbu o ossarium, nebo o hrob s postupným deponováním mrtvol, a ani nevíme vlastně, v jakém poměru byl tento hrob ke kulturní vrstvě. K. Absolon předpokládá u předmosteckého člověka kanibalismus, O. Menghin upozorňuje spíše na stopy ritu, při kterém byla mrtvola zbavována masa.

Předmostecký člověk byl v přední řadě lovcem, který kostrové zbytky svých úlovků třídil a ukládal a jistě by byly již starší výkopy při větších odkryvech zjistily analogie pověstných kjökkenmøddingů věstonických; pro předmosteckého lovce nemohlo býti raženo lepšího názvu než »lovec mamutů«. Jest známo, že k historii předmosteckého výzkumu se víže známá Steenstrupova (1888) polemika s K. J. Maškou, dotýkající se podstaty otázky diluviálního charakteru této lokality; s jiného hlediska dotkli se otázky povahy pravěkého zdejšího lovu ještě nedávno O. Abel a W. Soergel. Vedle toho stojí přirozeně za zmínku, že O. Menghin předpokládá, že předmosteckému člověku bylo známo i pěstování rostlin.

Jak je tedy možno na základě těchto nálezů, které zde mohly býti jen stručně a skupinovitě přehlednuty, Předmostí klasifikovati?

A Penck řadil Předmostí, pro něž již r. 1903 volil M. Hoernes, když byl K. J. Maška klasifikoval Předmostí r. 1900 jako mousterské a magdalénské, termín »Předmostí-Stufe« (také F. Wiegiers »Předmoster-Stufe«), jež r. 1925 J. Bayer charakterisoval jako »Brennpunkt der Kultur des Mammutjägerthums«, o němž současně H. Breuil napsal, že zůstává »original et ne ressemble à rien de connu« a podle něhož O. Menghin nazval svůj »Předmostien« (»ältere miolithische Faustkeilkultur«), do stepní fáze Ris Würm; také K. Maška a M. Hoernes kladli Předmostí do RW, H. Obermaier do postglaciálního achenského kolísání, H. Breuil do Würmu, Fr. Wiegiers do II. W, K. Absolon taktéž do RW, J. Knies do interglaciálu, J. Bayer do období sol narázu mladodiluviálního glaciálu.

Nejpřiléhavější je Breuilův úsudek o Předmostí, který vskutku zasluhuje, aby byl celý citován: »En résumé, Předmost se rapport à la dernière phase de l'Aurignacien, avec forte influence, plus forte qu'en France, du voisinage du foyer solutréen archaïque de Hongrie. L'ensemble de ses silex est identique à celui du niveau français de la Font-Robert, très analogue au niveau supérieur de Willendorf (Autriche) et au gisement ukrainien de Mézine. Les brunissoirs de serpentine sont un autre lien avec Willendorf. Il diffère beaucoup du gisement cracovien aurignacien de la Mammutowa, qui est presque identique par son mobilier, tant osseux que siliceux, à notre Aurignacien moyen évolué. Par son art, il se rapproche aussi des décorations purement géométriques probablement plus évoluées de Mézine et s'écarte

de l'Occident. Par beaucoup des types industriels osseux, il se classe dans l'Aurignacien supérieur, mais par beaucoup d'autres, il demeure original et ne ressemble à rien de connu!«

Jak jest z uvedených klasifikací patrné, hrála při všech dosavadních charakteristikách Předmostí velkou roli otázka sol. Jelikož však, jak jsem se již výše stručně zmínil, K. Absolon nedávno existenci jakéhokoli sol v naší oblasti a speciálně v Předmostí negoval, nebude jistě bezvýznamné, zmíním-li se v souvislosti s Předmostím stručně o podstatě celé otázky sol a o různých teoriích, všímajících si sol, jelikož jsou u nás poměrně málo známy.

Otázkou sol zabývala se řada autorů, v přední řadě H. Breuil, J. Hillebrand, J. Bayer, O. Menghin a j. v., negoval ji K. Absolon.

Solutréenskou otázkou zabýval se s hlediska evropského během polemiky aug, která byla jedním z velkých bojů o vědecký prestiž diluviální archeologie a znamená velkou hranici v historii archeologie vůbec, již abbé H. Breuil; H. Breuil vyslovil téměř v duchu někdejší mortilletovské mst-sol supponované evoluce již r. 1912 teorii o uherské protosol expansi proti současnému, zejména francouzskému, mínění o ach-sol evoluci; pro H. Breuile byl tento protosol »grand appauvrissement industriel par rapport à ce qui précède« a r. 1923 precisoval H. Breuil svoji teorii tak, že v Uhrách došlo k drasadlo-hrotovité mstprotosol tatienskoszeletské evoluci, avšak tuto teorii s poukazem na stratigrafické poměry uherské odmítl nejen J. Hillebrand s poukazem, že protosol kultura vznikla někde na severovýchodě, ale i J. Bayer, který zejména zdůrazňoval, že nemůže vůbec principiálně běžeti o evoluci mstsol, jelikož tyto dvě kultury neměly vůbec žádných společných vztahů. H. Breuil upozornil, že Předmostí jest zvláštní lokalita a r. 1912 klasifikoval Předmostí jako »un milieu aurignacien évolué, ayant adopté jusqu'à un certain point la taille solutréenne pour les points en silex«. Tehdy také H. Breuil naznačil pro evoluci evropského sol význam moravské cesty, kde však již dále nedošlo k rozsáhlejšímu vývoji sol, který zůstává stále civilisací »mystérieuse«. Leč ani Hillebrandova teorie v otázce vývoje vavřínových listů nedošla souhlasu jak Bayerova, tak ani Menghinova; O. Menghin uvádí »dass es im Miolitikum neben der reinen Klingen auch eine reine Faustkeilkultur gegeben hat und dass die Szeletakultur und ihre Verwandten nichts anders sind, als Mischungen zwischen diesen zwei Hauptkulturen.«

Názory H. Obermaierovy o podstatě sol jsou všeobecně známy. Také H. Obermaier klasifikuje Předmostí jako aug s typy fontrobertskogravettskými, k němuž se řadí »ein unverkennbar Solutré-einschlag«; celek však odpovídá podle H. Obermaiera »dem Westeuropäischen Endaurignacien«. »Es drängt sich hier — praví H. Obermaier — abermals die Frage auf, ob dieser immerhin nicht zu unterschätzende Einschlag von Altsolutréen nur eine akzidentelle Begleiterscheinung verkörpert, insofern bereits die Schlussaurignacienleute aus dem benachbarten Ungarn, der mutmassliche Wiege des Solutréen, zuschlüsse dieses letzterem erfahren hätten und in Kontakt mit dieser neuen Phase getreten wären. Breuil steht dieser Auffassung an-

scheinend sehr wohlwollend gegenüber — pravi dále H. Obermaier — wir halten es aber unsererseits keineswegs für fällig ausgeschlossen, dass an unserer Fundstätte doch eine jüngste eigene Solutréestrategie existierte, das heisst, dass eben da nach dem Aurignacien auch noch Solutréenleute kampierten.« (l. c. 11—12.) Jinde H. Obermaier říká: »Es verschmolzen sich also in Mähren im Verlaufe des Aurignacien zwei Kulturwellen, eine Zentral und eine Osteuropäische, die desgleichen anthropologisch zur Geltung kommen und daher wohl auch mit positiven Stammeswanderungen zusammen hängen dürften.« H. Obermaier sám jest přesvědčen, že na Moravě je zastoupena jen starší fáze sol a výslovně říká »in reiner Schichteinbettung ist das Solutréen bislang noch nicht belegt«.

Neméně komplikovaně, obraceje se zcela právem proti názvu »předmostien«, si představuje středoevropské poměry ke konci aug i J. Bayer.

J. Bayer považoval Předmostí samo za přímé pokračování willendorfského vývoje, kde již také v II/6—9 se ohlašuje nový vliv. Předmostecký inventář sám jest podle J. Bayera pozdně aug s menším výskytem kýlovitých škrabadel, kde fontrobertské hroty ukazují, že rozkvět aug již minul a kde se ohlašuje nový technický a kulturní severoafrický a východoasijský askalonský impuls, který představuje podle J. Bayera vlastně první základ k neolitiku. Později klasifikoval J. Bayer Předmostí jako aggsbachien [= Willendorf II/5—9 bez kýlovitých škrabadel], který jest synchronický se západoevropským pozdním aug a vyspělým uherským sol; mělo jíti o nejmladší jeho fázi, identickou se západní fontrobertskou kulturou; J. Bayer tedy nepovažoval Předmostí, které jest paralelní s Willendorfem II. a uherským vyspělým sol za protosol, nýbrž za pozdně aug »mit Solutréenaufpropfung«. V celku považoval J. Bayer sol za pouhou epizodu v éře lamelovitých kultur staré Evropy a za předčasný F-vliv a ta sol expanse, jež zasahovala již francouzský »cul de sac« atlantské oblasti, byla podle J. Bayera již směsí sol s aggsbachienem, smísivší se po druhé ještě ve Francii s nejmladším aug. Pokud se týkalo speciálně střední Evropy, představoval si J. Bayer, že další slibný sol vývoj severně Alp byl zaražen novým sol nárazem, kdežto určité aug vrstvy, ušetřené tohoto sol ovlivnění, se mohly eventuálně vyvíjeti i v mgd.

S podstatou J. Bayerovy teorie souhlasil asi i I. L. Červinka, podle něhož do našeho povlného a nepřerušného vývoje paleolitického zapadla pouze episodicky industrie sol, při čemž I. L. Červinka nahrazuje správně Wiegiersův termín předmosteckého stupně industrií szeletskou. I. L. Červinka si představuje, že »Předmostí náleží civilisaci východní — Dolní Věstonice řadí se k dolnorakouským stanicím aug a s nimi k civilisacím západního původu.«

Zajímavé jsou názory O. Menghinovy, pro něhož je naše Předmostí eponymickou lokalitou samostatné starší miolitické kultury pěstních klínů. (P₁ miolitikum.) Také O. Menghin souhlasí přirozeně s fontrobertskou [aug VI.] klasifikací Předmostí, které označil ještě r. 1928 jako protosol. Sol samotný je pro O. Menghina resultantou kulturního penetračního procesu, jehož jednou komponentou bylo

P-miolitikum a druhou (»ausschlaggebende«) L-miolitikum; sol náleží tedy podle O. Menghina k středoevropským L-miolitickým kulturám podobně jako na př. aug a mgd, kdežto ondraticien, szeletien, předmostien a mezinien počítá O. Menghin k P₁-miolitiku. Szeletský protosol a předmostien spojují nejprimitivnější klínovité formy. Podle O. Menghina poskytuje dokonce předmostien daleko instruktivnější pohled do P₁-miolitika než sám szeletien, jelikož zde přicházejí východní P-elementy »dann im Předmostien und seinen Verwandten am extremsten zum Ausdruck«. Předmostien dělí O. Menghin původně dokonce na 2 stupně a to starší bez klínů, ale s hojným geometrickým ornamentem a mladší s primitivními vavřínovitými listy; toto dělení je však, jak se zdá, neodůvodněno. Pro O. Menghina celá otázka této evoluce byla obtížná: »Man kann sich — pravi — natürlich überhaupt auf den Standpunkt, dass Protosolutréen, Předmostien und Mezynien noch den Klingenkulturen beizuzählen sind, da ihr lithisches Inventar nur bescheidene Faustkeileinflüsse verrät. Wenn man aber den Blick auf's Ganze lenkt, vor allem auf die Knochenindustrie und die Kunst, so wird man den von uns gezogenen Trennungsstrich nicht unberechtigt finden.« Tento kulturní ergologický vývoj — také archeologicky v užším slova smyslu koresponduje měnící se retuše zvolna z hrubé ploché retuše P protolitických klínů v tlakovou (»Druckretusche«) retuši klasického sol listu našeho typu — vedl dokonce O. Menghina k tomu, že neřadí uherský szeletien a náš předmostien k vlastnímu sol, nýbrž k P-miolitické řadě, neboť vavřínovité listy v protosol szeletském a předmostienu jsou v podstatě ještě klínovité a teprve v sol jsou to právě »dýkovité hroty«.

Jak jest viděti, považuje O. Menghin, který konečně nevylučuje ze svého protosol ohniska ani Moravu, středoevropské poměry sol aug za přespršlivě komplikované, jak ve skutečnosti asi nikdy ani nebyly.

Původ evropského sol je dnes tedy hledán všeobecně, jak jest z tohoto stručného přehledu viděti, v Maďarsku.

V Uhrách, jejichž karpatská kotlina nebyla sice osídlena během středního aug [podle O. Kadiče interglaciální perioda (W) mezi starší a mladší glaciální fází], ale již v pozdním mst [podle O. Kadiče starší fáze glaciální] — zmiňovati se podrobněji o těchto starých kulturách a jejich styku a poměru k sousedním zemím nespadá v rámec mé práce — vytvořilo se neobyčejně významné protosol a sol centrum, ležící v jeskynní oblasti Bukového pohoří. Szeletabarlang stala se klasickou a eponymickou lokalitou uherského sol, poskytnuvši degenerované pěstní klíny, analogické protosol hrotům, poukazující na koexistenci protosol s mladším aug západoevropského typu. Protosol poskytla i Ballabarlang. Typickou sol stanicí je bajotská Jankovich-barlang na Ostříhomsku v geretském pohoří s jaspisovými skvostnými hroty, velké sol atelier bylo v Borsodské Búdöspesterbarlang, superposicí protosol sol poskytla borsodská jeskyně u pevnosti Diósgyör, pozdní sol jest znám z bukovských jeskyní Puskaporos a Otto Hermannkefűlke, sol původu je pravděpodobně i komárenská Tata. Snad do této uherské oblasti patří ještě i slovenské stanice (malokarpatská »Dzeravá skála« u Plav. Sv. Mikuláše) a snad i rumunské sol

lokality. Otázkou sol se zabývali přirozeně všichni maďarští badatelé a v poslední době zejména O. Kadič a J. Hillebrand.

Naproti tomu, ač Předmostí jako sol uznala cená řada badatelů a K. Absolon sám klasifikoval r. 1918 Předmostí jako sol, negoval později K. Absolon v rámci své korigované chronologie moravského paleolitika úplně moravský sol, prohlásiv, že vavřínové listy jsou konvergentně vzniklé výsledky tvůrčí činnosti v pozdním aug. Později dále zdůrazňoval, že tyto naše zejména předmostecké t. zv. »pseudovavřínovité listy« jsou pouhými členy typologické evoluční řady vycházející z obyčejných aug zahrocených čepelí a postrádající také šupinovitě techniky. »Die Stücke gehören — praví — zu dem normalen Inventarium der mährischen Aurignacindustrie und stellen Instrumente der vollkommensten Technik in dieser Kulturstufe da.« Tato restriktce Absolonova se vztahuje pouze na Moravu, připouštějíc již na př. existenci sol na jižním Slovensku. V tomto ohledu, pokud se týče moravského sol, shoduje se s K. Absolonom i E. Šimek.

Je přirozené, že nelze srovnávat tento náš středoevropský sol s klasickým západním sol, který je také ve Francii geograficky velice limitován, a jehož kultura, poskytuvší zejména v poslední době několik klasických dokladů vysoce vyspělého umění, jeví se i ergologicky a to jednak pestrou kostěnou industrií, dále existencí point à crâne a jinými typy zcela jinak, než náš sol středoevropský, jehož vůdčím typem zůstávají pouze speciální »vavřínovité listy«, jejichž původ je souhlasně téměř všemi badateli kromě K. Absolona hledán mimo aug oblast.

Jest sice pravda, že se vyskytují na př. pseudovavřínovité listy v apeninském miolitiku, že se vyskytují vavřínovité hroty jako konvergentní zjevy, jak upozornil O. Menghin, jako produkt míšení L-a P-protolitika v pozdním ach, esbaikienu a jihoafrické fauresmith-kultuře, s vavřínovitými sol listy mohou býti zaměněny dokonce i listovité typy pěstních klínů východního mladšího protolitického klínovitého ach kóstenské kultury, ale moravské vavřínovité listy, jak ukazují na př. kusy předmostecké, z nichž některých zde bylo blíže výše vzpomenu podle H. Breuile, nálezy určické a dále některé jednotlivé kusy (na př. Boleráz, »Domica«, Horákov, Tišnov a j. v.) nejsou rozhodně industrií čepelovitou. Ale i tehdy, kdyby běželo, jak se K. Absolon domnívá, o pouhou evoluci zahrocených čepelí, bylo by bezpodmínečně nutno s archeologického hlediska tento pokročilý či konečný stav hrotovitého čepelovitého vývoje označiti za zcela samostatný vývojový stupeň, který by pak bylo možno nazvati snad »předmosteckým«. Při těchto vavřínovitých formách, které jsou přirozeně úplně odlišné od francouzských klasických typů sol horizontů, nejde však o typologickou čepelovitou evoluci a pouhou technickou perfekci, nýbrž o vývoj artefaktu zcela jiné idee a principu s aplikací nové techniky. Jejich souvislost jednak s uherskými staršími formami a jednak s expansí cizí oblasti v aug milieu byla pro většinu prehistoriků evidentní a bude snad ještě i dalšími nálezy přesvědčivěji a detailněji doložena.

Jelikož je tedy typologicko-stratigraficko-geneticky existence sol ve střední Evropě uherskými, českými, polskými a německými nálezy prokázána, — zabývati se další expansí a evolucí evropského sol, jeho nálezy polskými, jihoněmeckou podunajskou expansí na západ (švábsko-jurský a sirgensteinskoofnetský sol), to již nespadá v rámec mé práce — není možno ani jinak klasifikovati moravské nálezy než jako sol. Podle mého mínění nelze však, ať již ve smyslu Fr. Wiegersoně či O. Menghinově, považovati předmostien za samostatnou kulturu, podobně jako není podle mého názoru dosti oprávněné, jak činí K. Absolon, tuto, jež byla vlastní příčinou tohoto »Předmostien«, zcela negovati.

Také O. Menghin snažil se analýsou ondraticien, szeletien »předmostien«, mezinienu dokázati, že se ve východní Evropě snad již během středního aug, ale zcela určitě během pozdního aug, vyvinuly kulturní skupiny, které mohou býti vysvětleny jen částečně jako odnože aug a kde spolupůsobila ještě jiná kultura, jevíci se ergologicky existencí a působením klínu, který pronikl podle O. Menghina až na Moravu, nebo eventuálně, jak se O. Menghin domnívá, prokáží-li ondratické nálezy mladší charakter, nejdále do Uher.

Předmostí je také jednou z nejbohatších lokalit materiálně — vše, co dosud z tohoto obrovského atelier, sídliště i pohřebiště bylo většinou jen nesystematicky a spíše jen nahodile a příležitostně publikováno, jest jen nepatrným zlomkem onoho bohatství, jež toto veliké tábořiště moravských lovců mamutů dosud poskytlo — a není pochyby o tom, že podrobná analýsa jeho různorodého inventáře přispěje snad ještě více, než se domníváme, k poznání života diluviálního člověka a k vyjasnění složitých poměrů středoevropského paleolitika.

Florian Zapletal:

Bratrská škola v Hranicích.

Je doložena bezpečně ve výsadě, dané a psané na Hranicích v pondělí po ochtábu Tří králů r. 1581, kterou dala Anna Kropáčka z Nevědomí Bratřím v Hranicích. Uvádí se tam jejich zbor a dům, o kterém se praví:

Těž toho domu, zahrad, luk, rolí i jiného příslušenství kněží, kazatelové a pomocníci jejich beze všech daní, platů, berní, šacunků, robot, ouřadův obecních i cechovních i jiných obtíží aby svobodně užívali, též všelijakých poctivých řemesel, obchodův jakýchkoli, trhů, koupí, prodajů, jarmarkův, i jak se cechové k nim a k čeládkám jejich chovati mají, to všecko se v témž listu vyměřuje, i učení mládeže, dítek domácích i přespolních, jak by jich kolí mnoho přijímatí chtěli.

Na otázku, kde byla umístěna v Hranicích bratrská škola, nelze odpovědět bez ohledu na obyčej a řády Jednoty bratrské.

Podívejme se napřed, kde byla umístěna bratrská škola v jiných místech.

Listem, daným a psaným na Dřevohosticích v sobotu po sv. Valentinu r. 1561, dal Vilém ze Žerotína a na Dřevohosticích tamním Bratřím výsadu, ve které se mluví o bratrské škole. Práví se tam:

Milost činím, aby každý správce v tom domě bratrském mohl pacholátka učití čísti, psáti a všelikým slušným a dobrým obyčejům křesťanským a vřídlostem lidským, a v tom jim žádný aby nepřekážel, ani vrchnost světská, ani duchovní, neb to znám býti za dobrou a právě užitečnou věc mým poddaným.

Dům bratrský ležel pod městečkem vedle zboru (modlitebny), a v něm bydlil správce zboru s pomocníky i s čeládkou svou, řádně od starších Jednoty bratrské daný.

Škola pro pacholátka byla tedy v bratrském domě, učitelem byl správce zboru.

Dne 18. července r. 1585 dal Petr Vok z Rožmberka a jeho žena Kateřina z Ludanic výsady Bratřím v Lipníku. Uvádí se tam dům při zboru, v němž kazatelové jejich i s čeládkami svými byt svůj mají, a výsada pokračuje:

A prohlédajíce, jak k pravé pobožnosti a dobrým mravům velice napomáhá škola, v níž se mládež v pobožnosti a v umění literním cvičí, z tej tehdy příčiny i tu milost Bratřím činíme, aby mohli školu svou vlastní tu při téměř zboru svobodnou míti a držeti, v ní dítky, ano i mládež vyrostlejší, od kohokoli sobě danou, svobodně, bez překážky naši a budoucích pánův a držitelův města Lipníka, ouřadu a kněze lipenského i rektora školy kostelní nebo kohokoli jiného, všemu tomu, což k šlechtným uměním náleží, kdy a jak by se jim vidělo, učiti. Kteroužto školu i s těmi, jenž by v ní byli, zboru a domu ve všech svobodách rovnou činíme.

Podle znění listu měla škola samostatnou budovu, ležící při zboru, tedy v jeho bezprostřední blízkosti.

Ve všech třech uvedených příkladech — v Hranicích, v Dřevohosticích a v Lipníku — šlo o laické školy bratrské, o výchovu a vzdělání laické mládeže.

Tak tomu bylo také v Přerově, jak ukazuje zpráva z r. 1567, která uvádí na bratrské škole domácí děti z Přerova i děti přespólní. Ve výsadě Fridricha staršího ze Žerotína na Židlochovicích a Přerově, hejtmána markrabství Moravského, dané a psané na Židlochovicích v neděli v den sv. Václava r. 1597, připomíná se v Přerově zbor Bratří starý i nový a při něm dům bratrský a škola jejich. Bratrský dům v Přerově na levém břehu Bečvy v místech dnešní staré Sokolovny byl tehdy tak prostorný, že bratrská škola našla v něm své umístění.

Jan Fridrich ze Žerotína a na Strážnici udělil listem, daným a psaným na Strážnici v pátek před nedělí Quasi modo geniti infantes (první neděle po Velikonocích) r. 1610, výsady Bratřím v městečku Velké u Strážnice. Práví se tam:

V domě tom, kterýž tu v městečku vedle toho zboru svého mají Bratří, aby správcové a kazatelé, kteříž by jim od Bratří starších kdy dání byli, se chovali a tu odpočinutí měli, v tom domě školu svobodně působiti a držeti mohli bez všeliké překážky vrchnosti a kohokoli jiného, též kněží, žáků i obyvatelů městečka Velké.

Jiří ze Zástřizl a na Kounicích u Ivančic daroval ve čtvrtek po sv. Pavla na víru Obrácení (25. ledna) r. 1571 Bratřím v Kounicích dům. Ve výsadě se práví:

V domě aby kněží a správcové jejich byt svůj i s čeládkami svými míti a jeho užívati mohli, item škola k cvičení dítek i mládeže uměním svobodným aneb jazykům aby v tom domě bez všeliké vymyšlené překážky svobodná býti mohla.

Mohli bychom pokračovati v těchto dokladech z Moravy. Ale i uvedené příklady dokazují, že bratrská škola byla zpravidla umístěna v bratrském domě, který býval nablízku bratrského chrámu neboli zboru. Škola mimo dům bratrský bývala zřízena pouze výjimečně a i v tom případě jenom v nejbližším sousedství bratrského domu. Bylo to pochopitelné. Jako vychovatelé a jako učitelé působili na bratrských školách příslušníci bratrského duchovenstva, kteří bydlili v bratrském domě a potřebovali školu na dosah ruky. O tom, že škola bývala zřízena mimo dům bratrský, bývají uváděny některé doklady, ale tyto doklady jsou nedosti zaručeny.

Správu školy pro obecnou mládež vedl správce zboru, pastýř církve. Jeho pomocníky ve škole byli mladí kněží, kteří po své ordinaci působili několik let u správce, aby se cvičili ve správě církve, potom diakoni neboli jáhnové (kandidáti kněžství) a akoluti neboli učedníci, kteří měli první stupeň kněžské služebnosti.

Církevní řád Jednoty z r. 1616 práví, že učedníci neb akoluti jsou mládenečkové, od správců církevních v domácnost přijatí k tomu cíli, aby pro další potřebu církve v pobožnosti, v mravích i v literním umění pilně cvičení byli. Jednou z povinností akolutů bylo, dítky křesťanské ve školách katechismu atd. vyučovati pomáhati.

Cvčení mládeže v katechismu uvádí jako povinnost akolutů také Jan Lasitský ve svém Obrazu Jednoty českobratrské podle stavu v osmdesátých letech 16. věku.

Povinnosti jáhnů neb diakonů bylo mezi jiným, mládež ve školách i v církvi katechismu a počátkům náboženství učiti.

Všichni uvedení, správce zboru, mladí kněží, jáhnové a učedníci, bydlili v bratrském domě, v němž byla zpravidla umístěna také škola pro obecnou mládež.

Mimo to byl v bratrských domech vychováván kněžský dorost. Práví se o tom v Řádu zvláštním mezi Bratřimi z r. 1609 v kapitole o rádech v domech bratrských. Ačkoli správcové bratřští v takových domech své bydlení mají, kteříž nejsou jako jiné fary desátky a jinou nějakou provisi opatření, ale s mnohou lopotou, prací a nouzí v nich bydlící své skrovné vyživení mají, avšak nicméně mimo manželku a dítky a čeládku najednanou ještě k tomu mládež pobožných a poctivých rodičův, totiž pacholátka poodrostlejší a mládence, při nichž se vlohy způsobnější vidí, a kteříž k tomu, aby při služebnících byli, milost a chuť mají, do domů svých přijímají a je jako své vlastní cvičí, opatřují a vychovávají, aby z nich služebníci boží býti mohli. Cvičí je v pobožnosti, učí dobrým a lidským mravům a umění liternímu. Potom do větších škol na domácí náklad Bratří vysílání bývají. V bratrském domě byla to tak zvaná čelednost.

Pod tímto zorným úhlem třeba se dívat také na bratrskou školu v Hranicích pro obecnou mládež, jak se výslovně uvádí v listu z r. 1581: Učení mládeže, dítek domácích i přespolních, jak by jich koli mnoho přijímati chtěli Bratři.

Aby neměli Bratři se školou v bratrském domě překážek od škol jiných náboženských vyznání, dostávaly domy od vrchnosti výsady, že mohou školy svobodně držeti. Tak tomu bylo ve všech případech, které jsme uvedli, rovněž v Hranicích.

List Anny Kropáčky z Nevědomí z r. 1581 uvádí učení mládeže neboli bratrskou školu pro obecnou mládež v Hranicích v přímé souvislosti s bratrským domem hranickým.

Jestli víme bezpečně, že zbor a bratrský dům při něm ležel podle listu z r. 1612 na předměstí hranickém u Veličky, tedy na západní straně hrazeného města, můžeme s jistotou tvrdit, že tam byla také bratrská škola, a to r. 1581 i později až do Bílé hory.

Přenášet tuto školu jinam, dokonce na opačnou stranu hrazeného města k Ludině neboli k Račimu potoku, jak tehdy zvali Ludinu (Krebsbach r. 1629), je počínání zbytečné, které vyplývá z neznalosti obyčejů a řádů v Jednotě bratrské a které může skončit pouze neúspěchem.

Církevní řád Jednoty z r. 1616 uvádí, že správcové bratrští bydlení své mají na větším díle v domích svých, kteříž bratrští slovou.

Bratrský dům byl majetkem celé obce bratrské. Řád z r. 1616 připoisť, že správcové bratrští mohou bydlit mimo bratrský dům, ovšem v jeho bezprostřední blízkosti.

Posledním bratrským správcem v Hranicích před Bílou horou byl Bratr Václav Preis. Přestěhoval se do Hranic z Lanškrouna 30. dubna r. 1595. V úterý před sv. Kateřinou r. 1616 vdala se jeho nevlastní dcera Judita za Kašpara Dobříckého, hranického měšťana a radního písaře Hranic. Václav Preis měl na předměstí vlastní grunt, který byl r. 1626 spálen a r. 1628 pojat do nové panské zahrady. Tento grunt uvádí se ještě v seznamu domů a jich majitelů, založeném 22. března r. 1644. Polohu Preisova gruntu lze dobře určit, když byl r. 1628 pojat do panské zahrady pod zámek u Veličky, kde stál také zbor a bratrský dům. Preis jistě také bydlil v tomto gruntu, položeném v blízkosti bratrského domu, a tím uvolnil místnosti, které mu příslušely v bratrském domě. Místností bylo použito, jak se domníváme, pro rozšíření školy pro mládež obecnou i pro výchovu kněžského dorostu. Bratrský dům se tím proměnil vlastně ve školní budovu.

Na tuto školu a její budovu vztahujeme list jesuity P. Jana Skutellana ze dne 9. března r. 1624. Skutellanus, který vedl rekatolisaci Hranic, prosil tehdy kardinála Dietrichšteina, aby bratrská škola byla proměněna na městský špitál a za to aby špitální budova, ležící u farního kostela, byla zbořena, a místo po ní obráceno na hřbitov, bratrský zbor pak aby byl zasvěcen na kostel Všem svatých a tři oltáře v něm zřízeny podle vůle kardinála samého.

Skutellanus byl v Hranicích cizincem a odpůrcem Bratrů. Podle toho třeba hodnotit jeho svědectví o bratrské škole a o bratrském zboru. Ale i z jeho slov možno usuzovat, že zbor a škola, umístěná v bratrském domě, spolu sousedily.

Přízemní domek na rozhraní ulice Hřbitovní a Komenského, zdobený renesančními sgrafity z r. 1583, prohlásil Vojtěch Bartovský ve svém díle o Hranicích z r. 1906 za bratrskou školu s modlitebnou. Učinil tak rovněž r. 1909 v Hranickém okrese Vlastivědy moravské. Neodlišil při tom školu od modlitebny neboli zboru, který je bezpečně doložen na opačné straně Hranic u Veličky, ale bezdůvodná domněnka, že tento domek se sgrafitovou výzdobou je aspoň bývalou bratrskou školou, udržuje se houževnatě až do našich dnů.

Někdejší zbor hranických Bratrů bývá zván od některých badatelů kostelíkem sv. Marka Evangelisty, ale bezdůvodně. Děje se tak opět z neznalosti Bratrské konfese. V sedmáctém článku o svatých a poctě jejich praví Konfese bratrská z r. 1535 v odstavci pátém:

Také učí, že svatých a světic žádný nemá tak jako Boha, aneb tou poctou a poklonou, kteráž na samého Boha přísluší, ctíti a tak je Boží pocty spolu oučastny činiti, ovšem pak chrámů ke jménu jejich a obrazů ku poctě jejich vzdělávati a vystavovati.

Žádný z bratrských zborů nebyl vzdělán ke jménu některého svatého a světe. Nebylo tomu tak ani v Hranicích. Ani tamní bratrský chrám aneb zbor nebyl zasvěcen sv. Marku Evangelistu.

V bratrské škole nešlo pouze o vyučování, nýbrž také o vychování. Z uvedených příkladů jsme viděli, že na bratrské škole vštěpovali obecné mládeži základní vědomosti, jako čtení, psaní, katechismus, ale také umění literární aneb nabývání cizích jazyků, mimo to vychovávali žáky v ohledu mravním a vedli je k pobožnosti, k dobrým mravům, k slušným a dobrým obyčejům křesťanským a k vlídnostem lidským.

Bohumír Indra:

Jan Jetřich z Kunovic na Hranicích od r. 1588.

V monografiích Hranic, Drahotuš i jinde bývá mylně uváděno, že Jan Jetřich z Kunovic se uvázal v obě panství až r. 1595. Vůbec je datování od smrti Jana Kropáče velmi nejisté a nepřesné.

Jan Jetřich byl jediným synem dědičky Hranic paní Anny Kropáčky z Nevědomí z prvního jejího manželství s Janem z Kunovic, po němž zůstala jí ještě malá dcera Anna Marie.

Paní Anna je r. 1579 již vdovou. Toho roku v neděli po sv. Havlu stvrzuje výslovně jako vdova pozůstalá po neb. Janu z Kunovic privilegia Hranickým. Mezi připrošenými svědky je také pan Jan mladší z Žerotína na Goldštejně, který se pak brzy stal druhým manželem paní Anny, o níž se ucházel také pan Zdeněk Berka.

V sobotu den blahoslavené Panny Marie 1582 stvrzuje pan Jan mladší z Žerotína a paní Anna Kropáčka z Nevědomí jako praví manželé a společníci privilegia hranická a drahotušská. Oba žijí 13. máje (podle starého kalendáře) 1584, kdy potvrzují privilegium drahotušských řezníků, a pan Jan mladší z Žerotína vydává ještě ve středu před Vsemi svatými na zámku kvitanci na nějaké peníze. Roku 1585 ve středu před sv. Bartolomějem je však již mrtev a také paní Anna

Kropáčka již tehdy nežije. Toho dne projednává se na hranickém zámku rozepře o zmíněnou kvitanci, kterou psal a spečetil vlastní rukou nebožtík pan Jan mladší z Žerotína, dobré paměti. Výpovědi daly se »na poručení Jeho Mti Pana Arkleba z Kunovic na Brodě Uherském a Hranicích«(!).

Syn Anny Kropáčky, Jan Jetřich z Kunovic byl totiž po smrti svého otčima Jana mladšího z Žerotína stále ještě nezletilý. Jeho jménem vykonávali vládu nad panstvím poručníci. Tímto »mocným otcovským poručníkem Jeho Mti pána našeho dědičného« jak píše hranická registra byl r. 1588 Frydrych z Žerotína na Židlochovicích.

Když rok předtím některé osoby řemesla krejčovského a tkalcovského z Drahotuš jednaly s panem Frydrychem z Žerotína na Židlochovicích a panem Janem Skrbenským z Hřiště na Fulneku, jakožto ten čas poručníků panství hranického a drahotušského, aby jim na místě uroz. pana Jana Jetřicha z Kunovic, pána jejich dědičného, pečetmi svými potvrdili snešení o řád, která si na způsob jiných měst učinili, nechtěl pan Žerotín ani pan Skrbenský tak učiniti, že by jim to bylo málo platné, *poněvadž oni páni dědiční nejsou*, ale radili Drahotušským, aby posečkali, neboť pán jejich dědičný, Jan Jetřich z Kunovic, v nedlouhém čase se v to panství uvázati má, aby tedy toho při něm pak hledali.

Frydrych z Žerotína projednává jako poručník hranického dědičného pána ještě v pátek po sv. Jiljí r. 1588 rozepři na hranickém zámku.

Krátce předtím uvázal se pan Jan Jetřich z Kunovic v obě panství. Ve čtvrtek den památky Nanebevstoupení Pána Krista toho roku vydává Drahotušským list, jím podepsaný a spečetěný, na svobodný frejmark, a v tomto listě je již nazýván pánem a pravým dědicem obou panství a měst. Uvázal se tedy v obě panství na jaře r. 1588. Dobrého pána však v něm nezískali. Jeho sestra Anna Marie odvedla mu svůj díl r. 1592. Od r. 1596 do 1598 zdržuje se Jan Jetřich častokráte na Hranicích i se svou manželkou Mandalenou hrabínkou z Hardeka a píše se »na Hranicích a Ostroze«. 6. listopadu 1600 postoupil pak obě panství Zdeňkovi Žampachovi z Potenštejna a jeho manželce, své sestře Anně Marii z Kunovic.

OBSAH XXI. ROČNÍKU:

Články:	str.
Breitenbacher, Dr. A.: Krvavá epizoda v Lipníku r. 1787	51
Červinka, Dr. I. L.: Pusté vsi na bývalém panství bystrickém p. Host.	52
Fröhlich Antonín: 20 ročníků Záhorské kroniky	1
Neznámý urbář panství helfenstejského ze 16. století	3, 43
Z knihy zápisů města Drahotuš z 16. a 17. století	58
Jansa Rudolf: Lipník n. B. vojenskou posádkou (Dokončení)	17
Indra Bohumír: O špitál, zbor a dům hranických Bratří	11
Jména drahotušských měšťanů před 250 lety	25
Bratrská rodina Kostků-Filonů v Hranicích	81
Erbovní vývody na hranickém zámku	99
Jan Jetřich z Kunovic na Hranicích od r. 1588	125
Kanýza J.: Památce lipenského buditele	33
N. F.: Ze slavné doby hradu Helštýna. II.	19
Žaloba na policii města Přerova	24
Protivníci — ale dobří sousedé	27
Pilnáček: Videňský archiv hr. Wilczků	7
Přikryl, Dr. František: Jak jsem začal vydávat Záhorskou kroniku	69
Remeš, Dr. M.: Vynikající piaristé v Lipníku	9
Med. Dr. Josef Calasantius Schlosser	41
August Emil Vogel	86
Skutil, Dr. Jos.: Předmostí	110
Smrček, Ing. Ant.: Průplav dunajsko-oderský půjde údolím Bečvy	65
Turek, Dr. A.: Drobná šlechta v Lipníku ve světle půhonných knih olomouc- kých v 16. a 17. století	36
K životopisu Br. Václava Preyse	102
Záleský, Dr. Miloš: Nález želvy řecké v okolí Lipníka n. B.	56
Vymětal, Ing. Raymund: Život záhorských studentů české lipenské reálky na přelomu XIX. a XX. století	87
Zapletal Florian: Správa na statcích Viléma z Pernšteina	15
Erby Skrbenských z Hřiště a Badenfeldů v Dřevohosticích a na Fulneku	22
Název a vznik hradu Drahotouše	28
Prusinovští z Vickova ve službách Viléma z Pernšteina	38
Katolická fara v Kelči před Bilou horou	49
Erby Opersdorfů v Dřevohosticích	55
Dva staré pohledy na Hostýn	62
Luterské kněžstvo v Hranicích a v Drahotuších	71
Oltární obraz Sebastiniho v Teplicích n. B.	98
Jan z Gelnhausen a Ješek z Hranic	106
Bratrská škola v Hranicích	121

Drobné zprávy:

Vladycké rody v Hranicích a okolí (J. Pilnáček), str. 30. — Viktorin ze Žerotína v italské Sieně (Florian Zapletal), str. 30. — Řád bednářského cechu v Přerově z roku 1693 (F. Z.), str. 30. — Hrobový kámen Petřvaldských v Drahotuších (F. Z.), str. 30. — Zámrsky u Kelče po husitských válkách (F. Z.), str. 30. — Plesník v Pobečví v 15. a 16. století (F. Z.), str. 31. — Cesta z Opavy přes Nový Jičín do Budína r. 1516 (F. Z.), str. 31. — Narovnání nákladníků při městě Drahotuších (A. Fröhlich), str. 32. — Výpověď a odpuštění ze čtyř dědin z panství drahotuského o kněze a faráře drahotuského (A. Fröhlich), str. 32. — Propast-Gevatterloch (M. Remeš), str. 63. — 700 let chrámu sv. Jakuba v Lipníku n. B. (F. Z.), str. 63. — Z listáře ku dějinám města Lipníka (F. Z.), str. 63. — Fůra z hradu Pernšteina do Pobečví (F. Z.), str. 64. — Pustá ves Šovajdy u Hranic (F. Z.), str. 64. — Zvonění proti bouři v Hranicích (F. Z.), str. 64. — Zámrsky u Kelče po husitských válkách (F. Z.), str. 64. — Staré náhrobní kameny na hřbitově v Hranicích (F. Z.), str. 64. — Matěj, rodem z Tovačova (F. Z.), str. 94. — Peentlík (F. Z.), str. 94. — Vysoká návštěva v Hranicích r. 1637 (F. Z.), str. 94. — Mýto v Hustopečích n. B. r. 1628 (F. Z.), str. 94. — Antonín Svěrák (Ant. Fröhlich), str. 95. — Městské knihy hranické, uloupené Švédy (B. I.), str. 95. — Náhrobek Jana Petřvaldského v Drahotuších (B. I.), str. 95. — Slovný panoše Štěpán z Popelova, purkrabí na Hranicích (B. I.), str. 95. — Kdy zemřely manželky Zdenka Žampacha z Potenštejna na Hranicku? (B. I.), str. 96. — Vysvědčení cikánské z r. 1612 (B. I.), str. 96. — Vzpomínka na Fr. Brzobohatého (Dr. Fr. Příkryl), str. 96.

Vyobrazení:

Spolupracovníci a přátelé Záhorské kroniky, str. 2. — Zbor hranických Bratří. 2 obrázky, str. 13. — Dr. František Brzobohatý, str. 33. — Oltářní obraz sv. Peregrina v lázeňské kapli Teplice n. B., str. 97. — Na obálce: 1. číslo: Hrad Helštýn r. 1848. — 2. číslo: Dolní Újezd u Lipníka n. B. — 3. číslo: Bratrský dům se sgrafity z r. 1583 v Hranicích. — 4. číslo: Dům v Týně, v němž r. 1854 bydlel Bedřich Smetana.

S

Tiskem knihtiskárny Jaroslav Strojil v Přerově.

Od Státního nakladatelství, pobočka v Brně: Nykl J.—Michálová E.: Easy English. Učebnice angličtiny pro měšťanské školy. Díl II. pro jednorroční učební kurs. Čkm. 284-II. Seš. K 8'80. — Daudet A.; Tartarin de Tarascon. Roman. Préface, annotations et vocabulaire par V. Pech. »Lectures françaises« sv. 7. Čkm. 491-7. Seš. K 9—. — Hostáň J.: Co dvě děti dovedou. Naučné četby sv. 20. Čkm. 439-20. Seš. K 4'30.

Pomozte ušetřit v našich domácnostech 200 milionů K — čili: Jak topit? Našemu věku se někdy s pýchou říká »věk technický«. Jenže ne tak docela pravem, neboť ještě ani zdaleka neprošla do všedního života nejdůležitější technická zásada: mnoho málem — čili: hospodárne energií. — Nejkrápnějším dokladem nevyvinuté technické kultury v nejširších vrstvách je hospodaření teplem v domácnosti. Státní ústav pro výzkum paliv v Praze zjistil, že 200 milionů K lze ušetřit ročně na palivu při správném topení v domácnostech. To znamená roční úsporu 20 K na hlavu každého našeho občana, novorozeněte i starce. Pro petičennou rodinu je to stokrát — částka dnes značná. — O tom, jak úsporně zatopit, jak správně přikládat, jak upravovat přístup vzduchu, jak prohlédnout komín, kontrolovat sporák, kamna, topeniště atd., dovíte se z knížky, jež je určena skutečně pro každého. Je to publikace Ústavu pro hospodárne využití paliv (autoři: inž. Dvořák-Roller): **Hospodárne topení v domácnostech**. Cena 8'50 K.

Zachraňte svoje ovoce. Letos většina stromů nádherně odkvetla a skýtají tak velkou naději na bohatou úrodu, kterou také skutečně v nynější době nesmírně potřebujeme. Letos, i v budoucích letech, přijde velmi k uplatnění důležitost a význam ovoce a musíme se starati o to, abychom si ovoce zachránili, aby nebylo červivé, skvrnité, zakrnělé i jinak poškozené. Jest dokázáno, že až 75% veškerého ovoce jest znehodnoceno, nebo zničeno červivostí, skvrnitostí, hnilobou atd. Jsou to obrovské soukromohospodářské i národohospodářské ztráty. Jest proto v zájmu každého jednotlivce, aby stromy ošetřoval tak, aby si zachránil ovoce. Jest ovšem v prvé řadě nutno znáti dotyčné choroby a škůdce, jest nutno věděti, kdy a jak se jeví, a kdy a čím se ničí. Tyto vědomosti dosud většine zahrádkářů a ovocnářů chyběly. Proto přichází jako na zavolanou právě vyšlá kniha: **100 nejdůležitějších chorob a škůdců ovocných stromů a nejosvědčenější prostředky proti nim**. Sepsal Josef Vaněk, zahrad. architekt v Chrudimi, autor populární a oblíbené »Lidové pomologie«. Všecky choroby a škůdci jsou krásně otisknuty v barvách, takže každý může velmi snadno dotyčné škůdce rozpoznati a určit. V textu jest potom stručně uveden popis škůdce, jak se jeví, kdy a jak škodí a pak hlavně nejdůležitější, nejučelnější a nejosvědčenější boj a ochrana. U těchto ochranných prostředků jest vždy uvedeno, který preparát se nejlépe osvědčuje, návod k přípravě, návod k použití, t. j. kdy a jak se má roztok použiti. Jest to první kniha v české literatuře s barevnými obrazy a byla s velkým nadšením všemi zahrádkáři přijata. V knize jest 100 chorob a škůdců v barvách provedených s příslušnými popisy a stojí v celopletené vazbě K 58—. Objednati lze u knihkupců nebo přímo v nakladatelství »Zahrada« v Chrudimi 105.

Vlasta Pittnerová: **Na Kovárně**. Sebraných spisů V. Pittnerové sv. 49. Cena K 16—. Nákladem R. Prombergra v Olomouci. V současné vážné době se obrácíme ke kořenům národního života, k venkovu, a vracíme se k nedávné i starší minulosti. To obojí nalézáme v novém svazku sebraných spisů V. Pittnerové, která v pěti rozsáhlejších povídkách zajímavě vyličila bez příkras život na venkově, jak jej kdysi poznala. Je to boj o živobytí, těžký a tvrdý, jaký je v přírodě i mezi lidmi, zápas člověka se skoupou zemí o kus chleba a trochu štěstí, souboj tvrdého sobectví s dobrým srdcem. Napínavé příběhy se zdravým jádrem nezanechají žádného čtenáře bez hlubokého dojmu. Doporučujeme.

Zamluvte si včas **Valaské písničky**, kterých sebral v poslední době několik set prof. J. N. Poláček, známý hudební skladatel ve Valašském Meziříčí, s prof. A. Kuběšou. Oba našli překrásné lidové písně i na dědinách, které nenajdete zastoupeny u starších sběratelů moravských. Zatím vydáváme I. díl valašských písní, s pěknou kresbou prof. Fr. Hlavici, abychom vyhověli velikému zájmu o naše písně, zvláště když starší sbírky jsou dávno rozebrány. I. díl vyjde v květnu, cena K 16—, II. díl vyjde koncem t. r., cena K 16—. Objednejte v knihkupectví »Mil. Hospodáře«, Milotice nad Bečvou.

JUDr. Jarmila Veselá: **Trestní právo německé, všeobecně platné na území Protektorátu Čechy - Morava**. Náporný výklad skutkových podstat jednotlivých

trestných činů pro praktickou potřebu každého občana. Cena K 10.50, poštou o 80 hal. více v knihkupectví »Mil. Hospodáře« v Miloticích nad Beč

Písemné kursy němčiny pořádá Domácí učení — škola vyučování na dálku. — Znáte výhody Domácího učení? Každý se učí sám ve volných chvílích, bez ohledu na ostatní pokračuje vlastním tempem, do školy posílá k opravě své úkoly, odborníci je zde opravují a doplňují vysvětlivkami, styk s učitelem a doručování úloh obstarává pošta. I o prázdninách a na dovolené můžete pokračovat. Všem absolventům vydáváme na požádání osvědčení. Povinné úlohy opravujeme zdarma. Němčina I. díl, pro začátečníky, v sešitech K 45.—, vázané K 50.—. Němčina II. díl, pro pokročilé, v sešitech K 45.—, vázané K 50.—. Německá obchodní korespondence (vzory účtů — dopisů — články — rozmluvy z obchodního světa). V sešitech K 55.—, vázané K 60.—. Po K 10.— měsíčně můžete spláceti sešitová vydání kursů. — Krom němčiny jsou podobné kursy francouzštiny, angličtiny, maďarštiny, ruštiny, polštiny a řada kursů technických, obchodních, hospodářských i všeobecně vzdělávacích. Dotazy vyřizuje: Domácí učení, Masarykova lidovévchového ústavu, Praha XII., Fochova 62.

Jak si zracionalisují svoji knihovnu?

Snadno zorganizujete ze 17 hledisk Knihomila, uchráníte před panem Nevratilem praktickou kartotékou Biblex. Pro 200 knih 30 K, na 500 knih 55 K (s 500 listky různých barev). Napište si ještě dnes o kartotéku.

J. Vlad. Mangl, Praha III., Karmelitská 12.

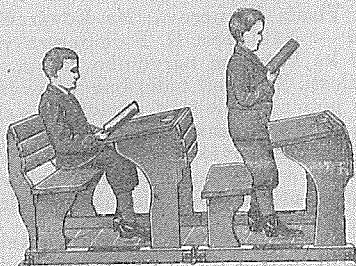

Vydavatelstvo Záhorské kroniky má na skladě tyto vázané ročníky: XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII., XVIII., XIX. a XX. po 12 K; knížku A. Fröhlich, M. Fröhlichová: *Město Lipník a hrad Helštýn* za 7 K; A. Fröhlich, M. Fröhlichová a B. Indra: *Hranice a lázně Teplice n./B. — Průvodce.* — Cena K 3.50 poštou.

Školní nábytek

všech konstrukcí: dřevěné, železné i z ocelových trubek autogenicky svařovaných, vyrábí

První odborný závod
školního nábytku

František Talla a spol.,

Cukrovarská 3, tel. č. 182.
Vlastní vynálezy. Prospekty zdarma.

Přerov